

KUSTBON

FÖRBINDELSELÄNK
FÖR ESTLANDS
SVENSKAR

NR 3 ÄRGÅNG 47
SEPTEMBER 1990

Fotomontage från återinvigningen av Ormsö kyrka den 29 juli 1990.
Montaget gjort av Anders Stenholm.

Förbindelselänk för Estlands svenskar

Utgiven av kulturföreningen

SVENSKA ODLINGENS

VÄNNER

Ansvarig utgivare:

Sven Salin

Redaktör:

Thomas Lorentz

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned

11342 Stockholm

Tel. 32 48 78

Kustbons & SOV:s postgiro

35 13 11-6

1990 utkommer Kustbon med

fyra nummer

Prenumerationspris 150 kr

Dödsannonser 180 kr

Övrig annonsering:

1/1 850:- 1/2 500:-

1/4 300:- 1/8 180:-

ISSN 0345-6706

**ÖPPETTIDER i SOV:s och
KUSTBONS expedition
måndag - torsdag 09.00-14.00
(juli månad stängt)**

Produktion:

STURE ROOS REKLAM & TRYCK AB 1990

Innehåll

Ormsö i våra hjärtan av Sven Salin	2
Bån-kosnas av Elmar Nyman.....	3
Några sommarveckor i Reval av Elmar Nyman	5
Minnen från Birkas av Marta Kopamees	8
Två dikter om Runö-stranden Limo av Anders Lindström	11
Reserappoter från Estland av Edvin Lagman	12
Ormsödagarna 27-29 juli 1990 av Andres Niitepöld.....	14
Hem till ön av Anders Stenholm.....	17
Min första Runö-resa av Lena Björk	21
Runöresan eller Cirkeln är sluten av Albert Dykström	22
Notiser, annonser, familjeytt.....	11, 16, 20, 24, 25
Dödsannonser.....	26
Bemärkelsedagar.....	27

Ormsö i våra hjärtan

Det var en världshändelse av mycket stor betydelse som inträffade i somras. När Baltic Star ankrade upp utanför Saxby byggdes en bro över Östersjön. På många olika vägar tog sig i juli 1990 ca 3000 människor till Ormsö för att återse sin gamla hembygd, delta i Ormsödagarnas festligheter eller för att uppleva när Ormsö kyrka återigen tas i bruk som gudstjänstlokal, sjunga gamla kära svenska psalmer och lyssna till predikan på svenska.

Det som vi för bara några år sedan trodde inte skulle bli möjligt i vår livstid, det kan vi nu alla bevittna. Berlinmuren har rivits, de båda tyska staterna återförenas. Järnridån har öppnats, vi estlandssvenskar – åtminstone de flesta av oss – kan nu åter besöka våra gamla hemtrakter och visa och berätta för våra barn och barnbarn hur vi och våra förfäder slitit och kämpat. Det som Maria Murman och många med henne fruktade, nämligen att svenska språket och den svenska kulturen skulle dö ut på Ormsö och i Estland, när de äldsta estlandssvenskarna dör och Marias cittra tystnat, det visar sig inte besannas. Det finns nu en yngre generation i Estland som är mycket medveten om det svenska kulturarvets betydelse. Samfundet för Estlandssvensk Kultur gör oerhört stora insatser för att återställa estlandssvenska kulturbyggnader, återknyta kontakterna med estlandssvenskarna i Sverige och återupprätta det svenska språket. Firandet av Ormsödagarna var ett påtagligt bevis för detta.

Ändå var det med mycket blandade känslor som många av oss återsåg vår gamla hembygd i somras, våra ängar, åkrar och vikar, våra byar och våra hem – eller vad som fanns kvar av dem. Visst fanns där återseendets glädje, "marken, stenarna där barn jag lekt", för att använda Heidenstams ord. Men visst var det också för många en känsla av saknad och vemod, kanske t.o.m besvikelse och vrede över att mycket av det som vi eller våra förfäder byggt upp och som vi vant oss vid att älska,

är borta, förstört eller förändrat. Visst har vi svårt att förstå och acceptera de förändringar som skett i landskap och bebyggelse, kanske svårt att acceptera att "våra" gårdar nu bebos av "främmande" människor.

I centrum för firandet av Ormsödagarna stod ändå återinvigningen av Ormsö kyrka och i kyrkan fick vi alla uppleva högtidsstunder. Vi kunde glädja oss åt att den var så vackert och smakfullt restaurerad. Många har bidragit till detta både genom gåvor och personliga arbetsinsatser, Ormsö Kyrkofond, Djurö församling, Ånedinlinjen och alla de många som genom kollekt och gåvor bidragit till att gudstjänst nu kan firas igen på Ormsö – även på svenska.

I kyrkan upplever vi estlandssvenskar en stark gemenskap med våra förfäder. Här har generationer av estlandssvenskar döpts, konfirmerats, vigts och jordfästs. Här har Guds ord predikats på svenska i generationer. Hit har våra förfäder sökt sig i orostider för att i kyrkan

"När Baltic Star ankrade upp utanför Saxby..."

Foto: Sven Svärd

känna trygghet och få tröst i Guds ord. Många av oss har säkerligen personliga minnen av högtidsstunder i kyrkan, då vi försjunkit i begrunden inför figurerna på prediksstolen eller stavat oss igenom orden över valvet "Mitt öga skall vaka över Dig". Nu kan vi och våra efterkommande åter uppleva detta. Kyrkan och kyrkogården är säkerligen de platser där vi starkast känner gemenskapen med våra förfäder.

Kyrkan får också stå som en symbol för den gemenskap som vi estlandssvenskar känner med finlandssvenskar, svenskättlingar som bor kvar i Estland och ester som vill och nu åter har möjlighet att fira en evangelisk-luthersk gudstjänst. När sången brusar både på

svenska och estniska, när vi ber vår bön både på svenska och estniska, när vi hör Guds ord både på svenska och estniska känner vi att kyrkan måste få bli en källa till gemenskap och glädje, högtid och allvar, förtröstan och framtidshopp för alla som verkar eller vistas på Ormsö.

Återinvigningen av Ormsö kyrka bär slutligen vittnesbörd om att den kristna tron överlever politiskt förtryck och diktaturer och segrar till slut. I kyrkan och den kristna tron har människor i alla tider – särskilt under svåra förhållanden – sökt sin tillflykt och funnit förtröstan. Måtte Ormsö kyrka få bli en sådan tillflykt, där människor kan känna gemenskap och samhörighet med kristna i hela världen – oavsett på vilket språk man bekänner sin kristna tro.

Firandet av Ormsödagarna får emellertid inte bli en engångsföreteelse, ett nostalgiskt jippo, där vi i den äldre generationen hade möjlighet att blicka tillbaka och minnas, glädjas och gråta. Måtte dessa dagar få bli inledningen till en ny period av andlig och kulturell blomstring i Ormsö historia, där det finns utrymme även för det svenska språket och den svenska kulturen. Det engagerade arbete som eldsjälarna inom Samfundet för Estlandssvensk Kultur, särskilt Ants Varblane, lagt ner i planeringen och förberedelserna för Ormsödagarna bådär gott för framtiden. Vi vill önska dem som skall fortsätta verksamheten på Ormsö, lycka och framgång och Guds välsignelse. Vi vill också tillförsäkra dem vårt stöd i arbetet för andlig och kulturell utveckling, för frihet och demokrati.

Måtte sommarens upplevelser på Ormsö – eller i andra delar av Estlands gamla svenskbygder – bli ett uppvaknande till medvetenhet om vårt estlandssvenska kulturarv. Vi i den äldre generationen har ett stort ansvar att föra detta arv vidare till den yngre generationen. Glädjande nog var det rätt många som hade barn och barnbarn födda i Sverige med sig på ett första besök i förfädernas hembygd. Vi behöver ännu mer anstränga oss inom Svenska Odlingens Vänner att engagera den yngre generationen i vårt föreningsliv för att hålla kulturarvet vid liv. Vi behöver också i fortsättningen ge vårt stöd – pengar, litteratur och inte minst personliga kontakter – till eldsjälarna i Estland som arbetar för att återupprätta svensk kultur och det svenska språket i Estland. Vi bevarar Ormsö – och alla andra kära estlandssvenska hembygder – i våra hjärtan.

Sven Salin

Elmar Nyman

Bån-kosnas

Ne vita Singer, naj änt saumasena, ja menar han Singer som färe noat år tebaks fick nobelprisen. Han brukar skriv ute än lihlan tidning som komor ut e Amereka opa jiddisch, he tongomåle som meke juder färretien had som sitt modorsmål. Fålke brukar äiskes frå ått Singer hankfäre n skrivar opa eitt tole spåk som ingen maera färstår. Svare blior:

– Tå tå Messias komor, vakon all ta jude opp som ha gåe bårt å tå vela da no läsa tidningar å bekor opa sittaj tongomål. Om dor änt tå ä noa te läsa opa jiddisch håla tro ne än da tå sko saj!

Ja troor än e kan vara tolesamod mä gammol eistländssvånke mä. Håla ska fålke fråm Runa, Årmse, Noka, å hankfråm e nö kan vara utheta, saj tå e opa åtterstdaen blior väft å ingeting är trift just opa tåras tongomål?

Ja huss e nö kan vara, bara Singers jiddisch-skrivande givor åtor lite dristathajt åttme, än ja än ajn gång skickar in te Kustbon eitt lihlet båndomsminne opa mitt tongomål, nokasvånk.

Ja mot vara e ått-niårsaldorn. Farfar, ja kalla en färe pappa, sa än jag fick folge mäjen te än grannbi opa bånsel. (E Eistländ fingo kåstare hälp prästn mä

båndepas, lärhåldas å allhånda ar ärander som präste änt sålvor lio mä.)

Ve vor mä vånaj ajke. Tå ve kom fram had allman gåle samlast e kåmarn - färläre mä båne som sköld kosnas, fädra å hläfte. Båne var än vrisoten påjke e fåårsaldorn, kledor e dopklere, ja troor än e var ajn hojta dopklening.

Ver långväigge brajver än storan komot sto ajn årg, hån mot vara hajmgjord. Tå pappa so årga sa en än ja skuld späl hansa båndepsalmen. Ja visst färstås än en mena "Du som var den minstes vån", han kund ja späl uta notar.

Baket salmen los kåstarn noa ör "epistla" å såss skuld e sja bli vatohajsas å. Han räft fram ara hånde å doppa ner a e eitt lärfat opa borde. Såss dro en fikst åtor hånde, skoopa opa å sa:

– Tår ä inga kosnvatn e bitta, å såss hläfte ner påjken som en had have opa hegor armen.

– Kära Gesus, är dor inga kosnvatn e fate, skria bånes mora. He so ut som a skuld ha vila spritt ör skine. Vänte bara lite, sa a, ja rändor gista mä jone å häntar vatn.

He drajd än bra skre färfor dor kam kosnvatn. Hån örsefta se mä än a had fåe gå ånda te grannpårjas bronn, tåm had klara vatn e sin böra bronn.

– Nå, tå bäre ve sja nianste, sa kåstarn. Bara hått ha sja nö han tappast som ska kosnas?

Arnold, som påjken skuld depas tel, had lehle tappast ör kåmarn tå orajda mä kosnvatne bårjast. Färläre gingo nö opa seke ått rimarn, å baket nora minut kam fam inlajandor mäjen.

Vårkoinar var dor nästan e hotes bi. Mest mol man färstås ro å håjt, bara om dö sköld sta brigge mot dö måla malte mä opa vårkojne – om e änt var såss än dor var hånkokojne te fänd.

Må separator gick e let te få gräddn ör mälke å tå kund man må tekla ken smer. Te eitt bånsele tarvast e mike gutt smer å grädd må som änt var söror. Foto: J. Grünthal

– Hank var n rät, fråa kästarn.

– Ah, han satt opa gålve e backse å läift mä nora snäkos, sa farn. Han ha nö såss själka ner dopklere, bara håla kan man rät gärä ätt he.

– Jag döper dig Arnold... sa kristnarn å häist lite kallt bronnsvattn opa bānes hue å blässan.

– Aj, aj, råma Arnold å dro se lausor å skuld just åtor skära å ut ör kåmarn.

Bara hisa gånge var e mora som var fiks te tåva rimarn e armen. Kästarn hällt nianste lite vattn opa hue, å Arnold var nö riftet kosna å opptae e kristna färsamlingen.

Nö bärjast sja he sa rifte bånsele. Folke bjaust te bords. Fater mä kongrajt, särskild bånseleakakobre var oppsköre e floar, svin- å färkätt å ana fedakram som bara fickst tole tiar tå dor var noa särskild varaningar. Bondaskälnge loa grill kåfe å hoitbre mä tå fälke had lie grut se lite, sa a.

Feda tarvast skåle ner. Å särskild fägga tarva svolge tikol. Älkanna gick fråm mun te mun, fiksa å fiksa. Bon mot å å tel skina te rian opa hläpp nit el e kanna. Bånsele-ele dampast rätavis, männe blevo glara å glara å snart vor juttana e gång. Nö trod hātes man se vara goan språkar! Äiskes had man sitt noa tokat håldor herd noa rolet. He gält te få anafälke opa råse.

Kästarn språka om ar kosnrajsar. Han kam e hoare ajn tå änt häldor allt had gæ ätt plane. Tå had e mä vare än storan påjke som had flitsa bårt fråm deparn. Tå en sja had fāest e hāndre, had n häitt ute mä än riftet svartan å skria: "Nann, ja vill håva tiss!"

Kästarn had fārstās mä vela vita håla namon påjken skuld depas tel. He ärande had fāräldre änt fundera opa grill! "Håla namon mo sja än tole lihlan glönt äiskes tarv", had farn åttorst soa. "Ve mo

sja kuna kall n fāre Jurka." "Ä dö utdråmbator", had mora frāst, "Jurka ska dö sålvor depas tel! Ja ska språka om he mä kästarn. Tö ä jo än riftjan hādning sålvor!" "Gaj änt såmeke, tö fārstār grill änt ingaspas", had man geve tebaks.

Nå, kästarn had änt tift om jonpares käplas. Han had nö sålvor bārja rākon opp namner som en trod kund pass ätt bāne. Åttorst had boa fāräldre tārpa bleve najd. Bara så lenge som kästarn had vare opa he bånsele, had migga äiskes kalla bānes farn fāre "ga Jurka"!

Fälke opa Arnolds bånsele vild än kästarn skuld koma mä maer "go juttar", bara han sa än ve som vor utbis män nö mot hajm.

Opa hajmvegen ptoa pappa nora kord ätt ajken, gav taumana ätt me å sa än en had eitt lihlet ärand bakom buska. Tå ve kom te Gutabo brograjna, tār som vegen finnar å te Bisholm, sa en åtor pto å gav taumana ätt me. Å såss saen än ja skuld skri om ja so än dor kam noa fälk opa storvegen.

He drajd änt lenge fārfor ja so eitt par jon ver Menbak dromba. Ja skria allt som ja hārka Håj! – å mä hesa satt ajken tel te rānn å han toke lidst änt opa mitt ptoande fārfor n sto utafāre vāraj grind.

Hluntandor å flāntandor laj pappa mä åttorst te grinde.

– Tāinkor dö tåva live ör eitt gamolt mänskebān, sa en. Hankfāre vānta dö änt opa me?

– Ajken trod fārstās än ja skria ätt han tå ja hojja ätt te, å tārfare sattn å, sa ja. Ja dro no e taumana, bara ingeting häfft.

– Ve språka nö änt maer om hisa sake, sa pappa. Husake än ve åtor ära hajm.

Tār gick noan da, kan vara ajn vikovārd, tå än man fråm tå som had stāe fador opa Arnold kam in te åss. Han sa än en bara had kome saste. Han språka lite mä pappa om rānat vāljaka, som gjord än e drajd mä tōfopptāvase. Han stajv opp å skuld just bāre gå, tå en vend se mot pappa å sa:

– Huss gick sja hajmrajsa baket bånsele?

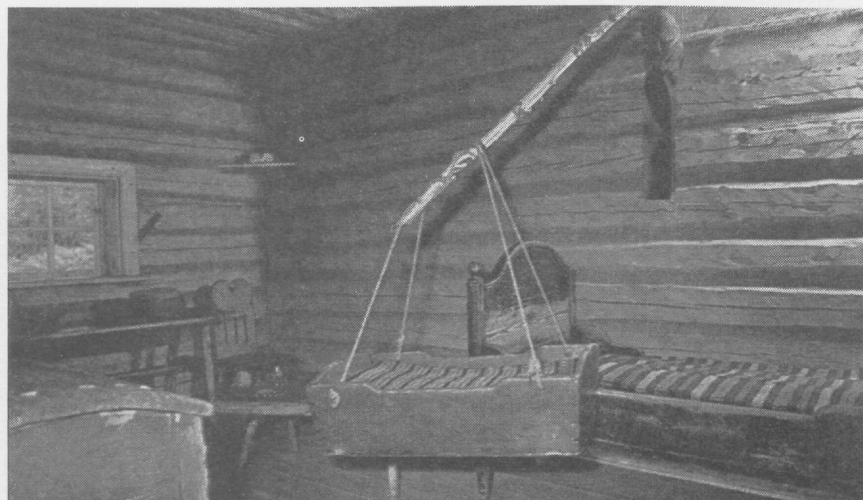
– Huss såss, sa pappa, skuld dor ha vare noa särskild mājja?

Å nö språka fadom lite huss he fälke had have e som had drajd se opa bånsele baket åss:

– He var såss än allman som had småka opa ele majngång fick vāld bråtet te rānn ut. Pålteka var allandes opptae å noen mot tå grill site milla rooförorna!

– Nå, ättsom dö så gjant vill vita e, sa pappa, kan ja saj fāre de en ja fick stiv å vagon nora gång. He var som man skuld ha fāe fikemakskridor ute se. He änt fārst korda som ajn hajt älgård fār biksana opa fota ätt ta tārstat! Bara lätt nö hitt spektakle vara. Tö fār nö koma e hoare än dö som Arnolds fadom sior tel än påjken oppfostras ute kristna troe.

– Sant no, sa fadom. Eitt vill ja tārpa än saj: he ä nö änt såss än allor som kuna gärä bān mä kuna brigege eitt gutt karskt el.

He var gutt te håva vagga brajver senge om bāne mä nåte bārja opa plār häldor ales var orolet. Tolehlas "hengevagnar" var dor mä opa vor ajar. Hån opa bilde är fråm än eistraft, Pulga. Foto ur broschyr utgiven av museet i Rocca al Mare

Liten ordlista:

bån-kosnas – barnkristna, barndop
 saummasen – symaskin
 tolesamod – på samma sätt
 hankfräm – varifrån
 utheta – härstamma
 bånssel – barndop
 lärhåld – konfirmationsundervisning
 vånaj – vår egen
 vrisotor – kraftig
 han sa – den där
 vatohajsas – vattenösning, ösa vatten på
 fikst – snabbt
 gista mä jone – genast, omedelbart
 börabronn – borrar brunn, djupbrunn
 lehlet – tyst, smyga
 orajda – oredan, villervallan
 bakse – skafferiet
 snäkos – kålrot
 sjolka ner– nersölad, smutsig
 blässan – pannan
 tikol – ofta
 dampast – berömdes
 jutt – hitoria
 häitt ute – svor
 tiss – bröst
 utdråmbator – urbota dum (helt knasig)
 gag änt – ung. gå inte på så där
 grall änt – överhuvud inte
 tärpa – ändå
 saste – utan egentligt ärende
 töfolopptåva – potatisplockning
 pälteka – torrdass
 allandes – alltid, hela tiden
 fikemakskridor – medicin för binnike-
 mask
 hajta älgäd – misslyckad ölbrygd (eg.
 för hög temperatur vid jäsningen, ett
 öl som åstadkommer diarré)

Deltagare i sommarens Birkasjubileum som ännu inte varit i tillfälle att lämna sitt bidrag (enligt överenskommelse 100 kr, dock frivilligt) kan alltså göra detta genom att insätta beloppet på SOV:s postgiro 35 13 11-6 (märkt på talongen gåva till Birkas). SOV kommer sedan att överlämna inkomna medel till Birkas skolledning. Självfallet kan även andra som inte deltagit i jubileet lämna ett bidrag.

Elmar Nyman

Efter några sommarveckor i Reval/Tallinn – intryck och reflexioner

Det gick förvånansvärt lätt att orientera sig i Gamla staden. Ännu lättare var det att hitta upp på Domberget där det mesta var sig likt. Men värre var det onekligen att ta sig fram i de nya betongsamhällena – Lasnamägi, Mustamägi, Öisme – som nu omringar stadskärnan. Vår gemyntliga Hansastad Reval med ca 135 000 invånare strax före kriget är nu en halvmiljonstad med svår växtvärk.

Det krävs en total mental omställning för en f.d. revalbo med övertygliga minnesbilder från anno dazumal, innan han kan ta till sig den nya verkligheten. Före kriget var Reval en estnisk stad med smärre inslag av ryskt, tyskt, judiskt och svenskt. Estniska var det gemensamma språket. Nu talas det ryska överallt: på gator, i affärer, kiosker, offentliga serviceinrättningar. Statistiken säger visserligen att esterna alltså är i knapp majoritet i sin huvudstad, men besökaren tycker sig ha kommit till en ryssdominerad stad.

För den som upplevt 30-talets Reval med dess blomstrande affärliv och överflöd på varor känns kontrasten mot nuet enorm. Med förundran – och beundran – betraktar den bortskämde stockholmaren dessa tysta tålmodiga kvinnor som bidar i köer i hopp om att få något i kassen när deras tur kommer. En husmor i Reval får aldrig veta när ny leve-

Revals stadskärna omringas av gigantiska betongförstäder. Foto: G. Herman

rans av en efterfrågad vara är att vänta. Ofta tycks bristen på varor bero på ett bristfälligt transportsystem. Man kan inte nog förvåna sig över att det år 1990, 45 år efter krigets slut, blivit nödvändigt att ransonera basvaror som mjöl, manngryn, makaroner i ett agrarland som Estland, landet som en gång var berömt för sin omfattande export av utmärkta jordbruksprodukter.

Besökaren märker snabbt att respekten för rubeln är minimal. Vad spelar det för roll att turisten nu kan byta till sig en rubel för en svensk krona när taxichauffören kräver utländsk valuta för att åta sig en körning, när vaktmästaren vill ha betalt i valuta för att förmåns reservera bord i restaurangen och när mer åtråvärda varor måste köpas i sk valutaaffärer – mot kursen 1-10! Man får verkligen hoppas att rubeln eller en ny estnisk myntenhet snart blir konvertibel mot västerländska valutor så att landet kan locka utländska turister –

Alla spår är utplånade efter den mycket intressanta svenska prästgården, som bl.a. inrymde Svenska skolan och Nikolaiförsamlingens pastorsexpedition. Foto: Parikas

och även ge det egna landets invånare möjlighet att besöka utlandet.

Det är inte lätt för en främling att orientera sig på egen hand i Reval. Var hämtar han uppgifter om stadens linjenät, tidtabeller för tåg, bussar, spårvagnar, om evenemang, telefonnummer? Var finns språkkunniga informatörer? Med förvåning finner han att även personalen i allmänna serviceinrättningar ofta inte förstår ett ord estniska. Uppenbarligen har den 1989 antagna språklagen hittills inte fått någon som helst effekt.

En promenad i Gamla staden leder förr eller senare till Rüütli tänav (Riddargatan), den forna svenskgatan. Rüütli 3 respektive 9 var välkända adresser för såväl estlandssvenskar som rikssvens-

av SOV med betydande bidrag från Sverige. Våra ledande skolmän Hans Pöhl, Nils Blees, Andreas Stahl tjänstgjorde i nu nämnd ordning som skolans föreståndare. Vem vet, det kanske en dag blir aktuellt att på nytt starta en svensk skola i Reval. Den ypperliga tomten finns kvar – ännu outnyttjad.

Och vad skall sägas om den svenska kyrkan? Exteriören har just inte ändrats, bortsett från att taket fått en något annan utformning. Men interiören! De gamla vackra valven är kvar men i stället för kyrkbänkar, predikstol, altare, orgel, baptisterium etc, tornar en rad idrottsredskap upp sig runt om brottnings- och boxningsarenan i mitten. Vi har kommit in i den bekanta idrottsklubben Kalevs träningslokaler! Den trånga, branta sten-

trappan upp till vinden leder till en långsträckt sal inredd för bordtennisspelare. Församlingssalen i annexet tycks fungera som ett slags allrum eller reception.

En välvillig funktionär svarade viligt på mina frågor under guidningen i lokalerna. Han förstod min nedstämdhet när han fick klart för sig vilka nära relationer jag i min ungdom haft till den svenska församlingen. Han försäkrade att de inom "Kalev" är beredda att flytta så snart de erbjuds nya, likvärdiga träningslokaler.

Hur kan det komma sig att just den svenska kyrkan av alla Revals kyrkor degraderats till träningslokal för alla de kategorier unga idrottsmän? Staten har ju hjälpt till att rusta upp andra kyrkor i staden vilka nu används som gudstjänstlokaler eller för konserter.

Följande reflexion inställer sig: Nog borde det väl vara en hederssak för behörig myndighet i Reval att skaffa en av stadens mest kända idrottsklubbar tidsenliga träningslokaler i en annan byggnad än en medeltida kyrka. Det uppförs dock på löpande band nya hus i det allmännas tjänst. Och nog vore det väl dags att kyrkobyggnaden med tillhörande annex åter ställdes till svenska församlingens förfogande. En sådan församling existerar återigen även formellt sedan den 1 juli detta år registrerats av vederbörande statliga myndighet. Församlingen har enligt uppgift ca 200 medlemmar f.n och dess officiella namn är Tallinna Rootsi-Mihkli kogodus. (Tallins svenska Mikaelsförsamling.)

Men om kyrkobyggnaden utrymmer, vem skall då stå för de kostnader som ett återställande av gudstjänstlokalerna

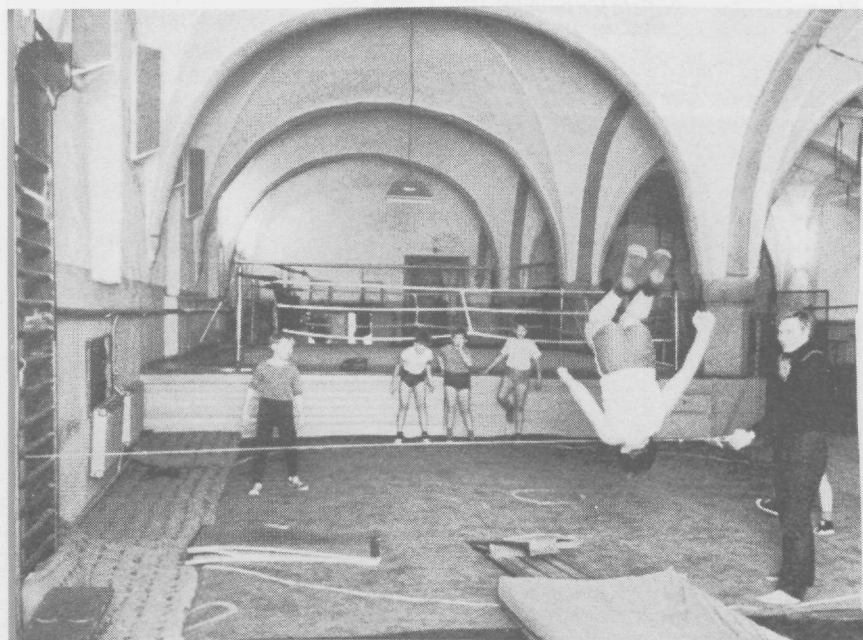

Exteriören till svenska kyrkan är i stort sett oförändrad.
Foto: G. Nyman (1975)

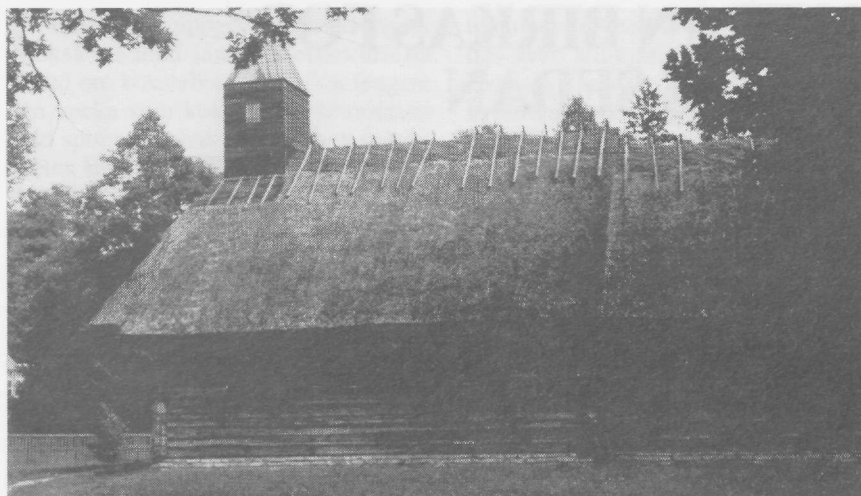
kar. I nummer 3 fanns Svenska folkskolan, men det var också den officiella adressen till Svenska Odlingens Vänner, Svenska Folkförbundet i Estland och tidskriften Kustbon. Nr 9 var svenska kyrkans adress. (Numret är numera ett annat.)

Finns något kvar av detta estlandssvenska centrum? De flesta av Kustbons läsare känner säkert till att den ryska terrorbombningen den 9 mars 1944 utplånade ett stort antal fastigheter i Reval, däribland den gamla svenska prästgården. Den inrymde bl.a Nikolai-församlingens pastorsexpedition och den svenska skolan. Besökaren kan konstatera att inte ens rester av fundamentet finns kvar. Men den gamla linden som stod framför ingången till skolan växer och frodas.

I nästan tre decennier hade revalsvenskarna en egen folkskola. Den var estlandssvenskarnas första 6-klassiga och öppnade portarna till högre utbildning. Skolan var privat och underhölls

Men interiören till kyrkan! De gamla valven är kvar men i stället för kyrkbänkar och andra inventarier tornar en rad idrottsredskap upp sig runt brottnings- och boxningsarenan.
Foto: Rein Vålme (i boken Estland, Proprius förlag 1976)

De flesta kyrkor i Reval är renoverade och används för gudstjänster och konserter. Även Sutleps träkapell, som överflyttades till Rocca al Mare för ett par årtionden sedan, har pietetsfullt återuppförts och står där som en prydnad för hela friluftsmuseet.
Foto: Bo Stenholm

kräver? En restaurering blir kostsam men behöver inte bli dyrare än den nyligen avslutade renoveringen av Ormsö kyrka. St Mikaelsskyrkan är klassad som kulturminnesmärke. Kan då inte de kulturvårdande myndigheterna lämna bidrag till restaureringen? Givetvis måste ekonomisk hjälp kunna påräknas från Sverige – från estlandssvenskar, f.a revalsvenskar, nargöbor, rågöbor som ju tidigare bildade St Mikaelss församling. Och vore inte ett återställande av kyrkolokalerna en angelägenhet även för den svenska sjömanskyrkan? Kyrkoherden i Revals svenska församling under mellankrigstiden var också svensk sjömanspastor och som sådan avlönad av Svenska kyrkan!

Besöket på Revals svenska kyrkogård ute i Rahumäe (Fridhof) formade sig till en lektion i revalsvenskarnas historia. Familjenamnen på korsen och gravstenarna var väl kända ute i svenskbygderna, f.a då Nargö. Men många

stenar hade avlägsnats och ersatts med nya. Tydligt har gravsättningar skett i tidigare svenska gravar.

Mer än någonsin upplever esterna i huvudstaden förryskningsstrycket. Om inte den pågående invandringen verkligt stoppas kan esterna bli en minoritet i sitt eget land. Visserligen antog folkrepresentationen nyligen en "kvoteringslag", men vilka garantier finns för att denna lag efterlevs bättre än språklagen?

Esterna har som vi alla vet många andra viktiga problem att brottas med. Ett av de mer aktuta (förutom miljöproblemen givetvis) är hur sann kunskap om nationens förflutna skall kunna inhämtas och spridas. I årtionden har fakta förtigits och den officiella historiskrivningen relaterat esternas historia till det ryska folkets. Nya historieböcker skrivs och trycks inte över en dag. Men glasnost måste nu utnyttjas. Bland annat måste fakta skaffas fram ur tidigare

hemligstämplade aktsamlingar i arkiven och intervjuer göras med personer som sitter inne med kunskaper men som hittills inte vågat framträda.

En stor pedagogisk uppgift har härvidlag press, radio och TV. Morgontidningarna som man får för några kopek är förvånandsvärt frispråkiga och välorienterade. Att skriva om stalintidens terror går numera för sig. Äntligen görs seriösa utredningar om de för den estniska nationen förödande deportationerna och livet i Gulag. Men tidningarna skiver numera också öppet om det estniska frihetskriget (som tidigare endast fick kallas inbördeskriget), om hur Estland med våld anslöts till Sovjetunionen 1940, om planekonomins bankrutt etc.

"Den sjungande revolutionen", den omvälvning som började med sång och tal sommaren 1988, har fått ett enastående crescendo under årets gigantiska sång- och dansevenemang. Den fyra timmar långa defileringen genom Reval blev en fest för ögat och sinnet. Entusiasmen hos sångare och åskådare mattades aldrig. För första gången under efterkrigstidens stora sångfestivaler kunde de röda fanorna ersättas med Estlands blåsvart-vita nationalflagga. För första gången slapp sångarna defilera förbi en hederströbun med höga partifunktionärer.

När så äntligen sångare och publik hade samlats ute på Lauluväljak bakom Kadriorgs slott kunde arrangörerna konstatera att nästan hälften av landets ester sökt sig dit.

Sångare och publik var inte två skilda enheter, de förenades i en gemensam fest- och nationalyra. "Jää vabaks Eesti meri, jää vabaks Eesti pind..." (ungefär: Förbli fritt Estlands hav, förbli fri Estlands jord...) sjöngs av 30 000 sångare och en flerhundredusenhövdad publik. Repris följde repris. I timmar efter det ordinarie programmets slut fortsatte sångkören att sjunga de kära fosterländska sångerna, och publiken fick ändå inte nog...

Mätte esternas förhoppningar om en ljusare framtid – ekonomiskt, politiskt, kulturellt – infrias. Det är inte så mycket vi från denna sidan Östersjön kan göra för att påskynda utvecklingen i Estland och de andra baltiska länderna. Men vi kan åtminstone lyda den uppmaning som våra vänner därborta riktade till oss vid avskedstagandet nere i hamnen: "Glöm oss inte. Kom snart tillbaka, vi behöver träffa människor utifrån, få tillfälle att ställa och besvara frågor."

Må denna vädjan fortsätta att klinga i våra öron. Kanske dags att börja planera för nästa års Estlandsresor?

Vart tog predikstolen, orgeln, altaret och alla de andra oersättliga inventarierna vägen?

MINNEN FRÅN BIRKAS FÖR LÄNGE SEDAN

Vår teatergrupp beredd att framföra "Simon i Sälle".

I oktober 1925 fick jag en skriftlig kallelse från Birkas Folkhögskola. Jag var välkommen som elev där.

Min första särskilt klara ihågkomst från Birkas är från den 13 december samma år, dvs Luciadagen. Redan klockan sex på morgonen stod kaffebordet dukat och ljusen var tända i skolans stora sal. Hela skolan var på plats, även arbetarna på godset var inbjudna. Där vid kaffebordet kunde jag, och alla de andra, för första gången i livet höra på radio. Det var svenska rundradion som just då skickade Luciasången ut i etern. Jag kommer så väl ihåg en av gästerna, en farbror, liten till växten och med långt vitt skägg. Han kallades Stormats (Suur Mats). Han knäppte sina händer där vid bordet när han hörde radion och sade andaktsfullt: "Store Gud, hur kloka är inte dina människor!"

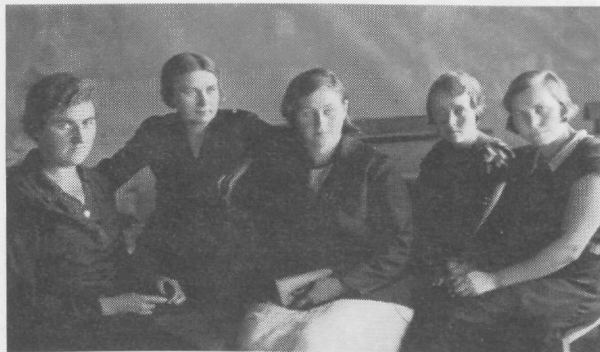
I början hade jag det mycket arbetsamt på Birkas med att lära mig svenska. Men det gick dock tack vare hjälpen från både lärare och elevkamrater. Till julfesten övade vi in en danslek: Här kommer Simon i Sälle. Rollerna var tio: fem yrkesmän och deras fruar. Jag spelade bagarmästarens roll och Anders Aspelin, då en 16-års yngling, spelade bagarfrun. Anders var klädd i rektorskans nattlinne. Självt hade jag rektor Per Söderbäcks tenniskläder på mig. Dessa var lagom stora eftersom

jag hade kuddar fastbundna både fram och bak. De andra skådespelarna föreställde borgmästare, skräddare, skomakare och skorstensmästare och deras hustrur. Allas kläder anspelade förstas på deras respektive yrken. Både publiken och inte minst vi själva hade väldigt roligt.

Under jullovet fick vi som hemarbete att samla in uppgifter om våra hemarters seder och bruk. Arbetet hette "Seder och bruk i min hembygd från jul till påsk". Jag klarade uppgiften tack vare Eduard Tui, som då var lärare i estniska på Birkas. Andra ovetandes hjälpte han mig och jag fick mycket beröm. Rektorn tyckte att jag hade lyckats bäst, han tom läste upp redogörelsen inför alla!

På nyåret 1926 kom jag in på mitt speiella intresseområde. Jag fick börja väva under fru Ester Adalberts ledning. Jag lärde mig att väva efter mönster och detta var både intressant och spännande. Först vävde jag hålkruken med fyra skaft och sex trampor, senare också dräll med hela åtta skaft.

I husdjursläran lärde vi oss att mata nyfödda kalvar. Hur mycket mjölk en endagskalv skall ha och hur mycket en tredagars kalv – det kommer jag ihåg även idag! Vi deltog också i mjölkningen och i mejeriet fick vi vara med och göra mjölkfettsmätningar. Jag minns hur jag fick veva mätapparaten för hand under agronom Adalberts överinseende. På hösten 1928 ordnade man på Birkas en föreläsningsserie om uppfostring av boskap och arbetshästar.

Noarootsi Maanaiste Selts' första styrelse.

Föreläsarna var rektorn, agronom Emil Adalbert och hästuppfödningsexperten A. Niilo. Intresset i bygden för detta ämne var enormt stort.

I elevernas uppgift på Birkas ingick också att med jämna mellanrum ha hand om köksarbete. Man fick fungera en vecka som kokerska. För novisen vid spisen innebar detta många svårigheter, man kunde ju inte få veta i förväg hur maten skulle uppskattas av matgästerna, först vid matbordet fick man besked. Det hände mig en gång att fru Söderbäck frågade husmor (Lisa Aman) vem som hade gjort såsen. Jag blev förstas orolig – vad kunde det vara för fel på såsen? Men då kom det fram att jag hade tvärtemot lyckats, såsen var god och jag fick beröm.

Skolans arbetsschema var mycket omväxlande. Även spädbarnsvård fick vi lära oss, dock bara teoretiskt. Jag hade problem med skrivningar. Eftersom svenskan var för mig ett alldeles främmande språk fick jag i början skri-

tillsammans med andra unga kvinnor och även äldre husmödrar bilda Noarootsi Maanaiste Selt (Nuckö Lantkvinnors Förening). Vårt första sammanträde hölls på våren 1932 i Birkas nya skola.

Birkas nya skolhus invigdes hösten 1930. Alla gladda sig åt denna nya byggnad. Sockenstyrelsen var på plats och även många inbjudna gäster. Det ordnades thébord. Vi hade dukat två långbord, brett smörgåsar samt bakat kakor och tårter. Speciellt nöjda var vi fyra som fick servera vid festen: Hilda Riibon, Elfride Riibon, Maria Berkman och Marta Kopamees.

År 1933 grundades Nuckö-avdelningen i Ülemaaline Eesti Noorte Ühing (Allestnisk Ungdomsförening). Bland grundarna minns jag Albert Kasela, Johannes Bombas, Artur Puuri, Johannes

samma gång. Vi hade bara sylt och smörkräm att fylla och garnera tårter med. Smörkräm smaksattes med vanilj, en del av krämen tillsattes kakaopulver. På söndag morgon gjorde vi i ordning smörgåsar och lemonad blev hämtad från affären. Festen började på söndag eftermiddag, det kom mycket folk. Man applåderade skådespelarna, man lät sig smörgåsar, kakor och tårter väl smaka och man drack lemonad. Den som var gladast var vår kassförvaltare; vi hade fått en ordentlig slant i föreningens kassakista. Liknande fester ordnade vi också följande somrar, då med ungdomskörens hjälp. En gång minns jag att vi slog på stort och beställde blåsorkestern från Oru att spela på vår fest.

Någon gång ordnade ungdomsföreningen och kören jultest för inbjudna gäster, cirka 50 personer. Då hade vi inte något ordnat program. Man satt vid thébordet, man sjöng, och senare kom jultomten. Vanligen agerade Paul Kopamees som tomte. Rollen passade honom utmärkt. Ingen fick paket av honom utan att läsa en vers. Jag minns den gången han vände sig till konstapel Juursalu: Nå, du som är stor pojke redan, kan du läsa någon vers också? Och konstapeln läste lydigt upp sina julverser, det enda han kunde göra, trots sin myndighet.

En viktig och stor händelse var tillfället när fanan för Noarootsi Maanaiste Selts invigdes. Jag hade fått i uppdrag att bjuda in kyrkoherde Sven Danell som högtidstalare. Jag talade om för Danell att vår fana är grön till färgen och att vårt emblem står i guld. På festdagen var det vackert väder. I lilla salen hade vi dukat bord och stora salen var fylld till sista plats. Ungdomskören sjöng och Sven Danell höll ett vackert tal. Allt hade varit väl, om inte Sven Danell hade talat om himlafästets blåa färg och gyllene bokstäver på vår fana. Där stod vi, Alice Farman-Vaigur och jag, båda i Nucködräkt, precis vid sidan om Sven Danell och höll vår gröna fana! Det kändes oerhört pinsamt, dessutom var jag rädd för att folk skulle anklaga mig för att ha felinformerat prästen. Senare bad Danell om ursäkt för sitt misstag och sade att jag mycket riktigt hade talat om den gröna fanan. Jag kunde andas ut, jag hade ingen skuld i det inträffade.

Noarootsi Maanaiste Selts arrangerade åtskilliga kurser. Vävkursen t.ex som vi hade hos Amans höll på i 3-4 veckor. Vi hade lånat ihop åtta vävstolar från olika håll. Det var 14 deltagare på kursen. För mig var det en arbetsam tid, eftersom jag var hjälpreda åt kursledaren. Självt vävde jag under kursen

Deltagande i vävkursen hemma hos Amans.

va om vartenda prov. Tack vare flitigt arbete hade jag till påsk kommit så långt att jag lyckades så väl med ett skriftligt prov att jag inte hade något enda fel. Birkas Folkhögskola gav så många elever en god grund som ingångsport till olika områden. Självt fick jag där grundläggande kunskaper i konstvävning. Senare fortsatte jag i Orgita (Orgita majapidamiskool) och där fick jag den fullständiga teoretiska utbildningen i vävkonsten, så jag kunde ägna mig åt självständigt arbete med vävning, både mönsterkomponering och det tekniska utförandet.

Hemma i Nuckö igen började jag väva på beställning. Bland annat minns jag rocktyget till Johannes Rimmelgoor (vallakirjutaja i Nuckö), dräkttyger till fru Nyman (Arvid Nymans hustru) och fru Alice Schönberg-Lindberg. På fritiden ägnade jag mig åt att

Vaigur, Alma Nömm och Artur Simonson. 1934 fick ungdomsföreningen också en kör. Vi var ca 20 sångare och vi sjöng under Alma Nömm's ledning. Vi sjöng varje år på Vöidupüha, nationaldagen, på julaften i kyrkan och på större sammankomster i Birkas folkskola. Skolans lokaler var också ungdomsföreningens lokaler.

Maanaiste Selts hade under sin första tid ett stort bekymmer – det saknades pengar för verksamheten. Vi beslöt att ordna en stor fest i ladan på Birkas. En del medlemmar studerade in en kortpjäs. Andra tog med sig hemifrån ingredienser för bakning och smörgåsbereidning. På lördag före festdagen bakade vi bullar, färskostkakor och tårter. Bakformar var det ont om, jag minns att vi fick ta emaljerade köksfat till hjälp. Turligt nog fanns där en stor bakugn, som rymde flera formar på

två väggbonader av hemfärgade restgarnar av fårull. På den kursen vävdes det många vackra arbeten. Sommaren därpå var det en stor handarbetsutställning i kursalen i Hapsal. En vacker sommarsöndag var vi där tidigt på morgonen och satte upp våra alster. Då kom en av arrangörerna och frågade oss om vi ville vara med i pristävlingen också. Jag sade direkt ja. Mina kamrater skrattade och tyckte att jag hade varit alltför högtflygande. Men, tisdagen därpå kunde alla läsa i "Lääne Elu" svart på vitt att Noarootsi Maanaiste Selts hade fått andra priset på utställningen. Första priset gick till konsthandarbetsdamer i Hapsal. Samma dag som utställningen pågick var vi med ungdomskören i Taibla och sjöng på sångfesten där. När vi var på hemväg på kvällen hade sista postbåten redan hunnit gå. Vi fick ro till Tahukülänäset. Sedan var det att gå till fots ända till Einbi. Ännu idag minns jag hur ängslig jag var för att somna på "gående fot". Det hade ju varit en sådan lång dag.

På hösten 1936 ordnade föreningen en kurs i filtframställning (tovning). Det visade sig inte vara alltför svårt. Man kunde göra hattar och vantar, som blev väldigt varma. Post-Hans Westerblom gjorde sig filtstövlar. Jag gjorde själv filtstövlar åt min far. Han använde dem, med galoscher, när det var kallt och lovordade alltid givaren.

På sommaren 1932 beökte Sveriges kronprins Gustaf Adolf Estland med anledning av Tartu Universitets 300-årsjubileum. Söndagmorgonen den 3 juli anlände kronprinsen till Hapsal, därifrån fortsatte resan till Ormsö och Nuckö. Kronprinsen ledsagades av utrikesministern Jaan Tõnisson och kulturministern Hünerrson. I Birkas var det Nuckö-organisten Johan Nymann (Elmar Nymans farfar) som tog emot. Sällskapet åt på Folkhögskolan och sedan planterade kronprinsen en ek i Folkhögskolans park. Nästa anhalt var vid Nuckö kyrka. Där hade det samlats mycket folk och det flaggades både estniskt och svenskt. Kronprinsen höll tal på svenska. Sedan fortsatte det kungliga sällskapet sin resa över Roslep, Risti och Padise kloster tillbaka till Tallinn.

Den svenska flaggan vid kyrkan var splitterny. Historien var den att på lördagmorgonen den 2 juli fanns det inte någon svensk flagga på Nuckö än. Irene Lemberg ringde mig den morgonen. Hon hade köpt tyg till flaggan och bad mig komma till prästgården och sy flaggan. Jag åkte till prästgården tillsammans med Madas Elvine Mathiesen.

Där fick vi låna fru Tannebaums symaskin och tog oss an arbetet. Lätt var det inte, men till kvällen var flaggan färdigsydd. Det byggdes en äreport vid kyrkan och på söndagmorgonen fladdrade den estniska och svenska flaggan bredvid varandra.

När riksäldsten Konstantin Päts gjorde sin rundresa i Läänemaa i augusti 1934 besökte han även Nuckö. På landsvägen utanför skolan i Birkas var det mycket folk samlade, det var den 13 augusti. Medlemmar ur kvinnoföreningen stod hedersvakt vid ena sidan om vägen och

nen för fallna i första världskriget och i Frihetskriget. Brandkårens orkester spelade, prästerna Danell och Svartz höll tal. Även andra tal hölls. Vår kör sjöng under ledning av Alma Nömm, sist sjöng vi till minnet av de fallna (längre nute mälestuseks):

*Uinuge, uinuge, langenud kotkad
Puhake pühamat und
(Sov, sov, ni stupade örnar
Vila i helig ro)*

Det kändes så tungt att sjunga. I första världskriget hade jag förlorat min äldre

Från bildandet av Allestnisk Ungdoms Sångkör på Nuckö.
Ledare Alma Nömm.

ungdomsföreningens medlemmar vid andra sidan. Kommunordförande Gustav Lemberg hälsningstalade och barnkören sjöng. Senare besökte Päts också Folkhögskolan. Där hälsade rektorn på Norrby-skolan, Johan Berggren, välkommen och Höbrings blandade kör sjöng under ledning av Anton Westerberg. Riksäldsten höll tal, han lät mycket vänlig och lovade på alla sätt främja den svenska minoritetsbefolkningens intressen. Bland de närvarande vid detta tillfälle fanns biskop Hjalmar Danell från Skara. Han hade just dagen innan vigat sin son Sven Danell i arbete som präst i Nuckö församling. Riksäldsten bekantade sig både med skolan och skolparken. Även han planterade en ek i parken, precis som den svenske kronprinsen hade gjort två år tidigare.

Beträffande ungdomskörens verksamhet kommer jag speciellt ihåg den gången när vi 1935 sjöng på Nuckö kyrkogård när man invigde minnesste-

bror, Eduard Kopamees, och i Frihetskriget mina två kusiner, Aleksander och August Kibus. För mig kändes det som att stå vid deras öppna gravar. Sex år senare förlorade vår kör två av de då närvarande körmedlemmarna och goda sångarna Paul Kopamees och Albert Kasela.

Nu när jag skriver dessa minneskrävor skulle jag vilja ropa:

Vakna, vakna våra tappra hjältar, Ni som kämpade och segrade och gav oss ett fritt Estland. Estniska folket minns Er med tacksamhet, Ni odödliga.

Vi ropar: Leve, Leve Ni i Guds härlighet! Esterna glömmet er aldrig!

Dessa nedtecknade minnesbilder är mer än femtio år gamla. Det finns så mycket att minnas från den tiden och även från tidigare och senare dagar. Om livet och hälsan står mig bi, kan det tänkas att jag fortsätter att sätta fler minnen på pränt.

Marta Kopamees

Anders Lindström
TVÅ DIKTER OM RUNÖSTRANDEN LIMO

Limo sand

Flygande snövit sand
 på Limo soliga strand
 på Runö underbara ö...
 Där kring barrskogens rand
 vagga vågor i land
 bländande snövit sand.

Trygg i din hulda famn
 långt ifrån støj och larm
 vilar jag vid din barm
 smekande Limo sand.

Dånande hav ... ditt brus
 suckande skog ... ditt sus
 över Limo i måneljus.
 Duon som sjunger än
 sörjer de runömän
 som ej kom igen ...

Månskensnatten lång
 skvalpa vågors gång
 toner i ordlös sång.
 Sommar och harmoni
 ljuv är din melodi
 på Runö underbara ö.

Trygg i din hulda famn
 långt ifrån støj och larm
 vilar jag vid din barm
 värmande sand ...
 viskar: "Jag älskar dig".

Kaffepaus nedanför sanddynerna på Limo sommaren 1938. Fr. v Red Nathan Ollén, Majken Masslof från Åbo, Ingegerd Ollén, Bo Magnus Ollén, Anders Lindström, Hugo Mäeumbaed från Dagö och Eugenie Palmkron från Runö.

Limo snövita sand

Snövita sand ...
 Buren av stormrivna vågor,
 Samlad av vinande vindar
 i dyner på Limo strand.
 Snövita sand.

Bländande sand ...
 Gnistrande gula lågor,
 gröna, vita och blå
 på Limo strand.
 Bländande sand.

Smekande sand ...
 All min kärlek du vunnit.
 Alltid jag längtar åter
 till Limo strand.
 Smekande sand.

Snövita sand ...
 du bundit mitt hjärta.
 Aldrig jag glömma kan
 Limo i minnenas ...
 Snövita sand.

100-ÅRIG JUBILAR

På Bjäresunds sjukhem i Bjärred ej långt från Malmö fyller Julie Marie Palmkron från Korkis hundra år den 12 oktober 1990.

Hon föddes i Vippal med efternamnet Hamm och gifte sig med Albert Palmkron på gården "Toomarehe" i Korkis.

Albert var född den 9 januari 1888 och avled i Lomma den 29 januari 1979.

Dottern Karin, som firade sin 70-årsdag i januari i år, är bosatt i familjevidlan i Lomma.

Dottersonen Stig Olof med familj bor i Malmö.

Jubilaren är mycket vital för sin ålder "klar i huvudet" och är ännu ej gråhårig enligt dottern. På sjukhemmet är hon glad och trevlig och mycket omtyckt. Personalen skojar, kramar och kysser henne och är glada över henne.

Som sällskap på rummet har hon en papegoja, som hon matar. När papegojan blivit mätt kliar den matarens hand som tack. På fotot vilar jubilarer efter sin egen måltid med sällskap av lilla dottersonens dotter.

Vi gratulerar.
 HM

Edvin Lagman

Reserapporter från Estland

Den 15 mars i år flög en delegation från Åtvidaberg till Estland och hamnade på Birkas. Jag var med som tolk. Åtvidaberg och Nuckö skulle teckna vänortsfördrag. Det blev en storslagen uppvisning av vad Nuckö – denna socken som numera till stora delar kan betraktas som ödebygd – förmådde ge sina gäster av timlig näring och kanske framför allt av vänlighet och effektivitet. Ülo Kalm, kommunaläldsten, mötte själv på Lasnamägi tillsammans med Eda Vahtra, som skulle fungera som vår värdinna under vistelsen i Estland, och Arne Mägi, som representerade kolchosstyrelsen.

Vi såg olika sidor av Nuckö kommun, f.d. Nuckö socken, från Österby till Derhamn, och sattes in i problem, planer och framtidsutsikter, innan vi så småningom satte oss till "förhandlingsbordet" på kommunstyrelsens kontor.

På kvällen var det fest med folkdans och uppträdanden och glad samvaro.

När vi flög tillbaka, hade vi med oss ett förslag till vänortsavtal på svenska och estniska. Detta avtal undertecknades senare även av Åtvidabergs kommun och Nuckö och Åtvidaberg är sålunda vänorter. Det var egentligen Olle Söderbäck som hade tagit initiativet till detta.

Många estlandssvenskar firade midsommar på Birkas och i Bergsby. Vi reste med båt den här gången – direkt Stockholm – Reval. Och i Reval mötte Birkasbussen med en glad flicka som hälsade oss välkomna på svenska.

Vi ankom på midsommaraftonen – den riktiga midsommaraftonen – rakt in i ett digert program. Birkas skola fyllde 340 år, och med anledning därav hade ett seminarium anordnats. Skolans historia belystes ur olika synpunkter av bl.a. Helmut Piirimäe, professor i historia i Dorpat, Elmar Nyman och Viktor Aman. Estlands utbildningsminister talade ävenledes. Sammanfattning och framtidsvisioner gavs av skolans rektor Laine Belovas.

Åtvidabergsdelegationen – Åke Andersson, Olof Sandqvist och Assar Holmqvist – serveras kaffe av rektor Laine Belovas. Foto: Östgöta Correspondenten, Thor Balkhed.

På kvällen var det midsommarbål med tal av bl.a. konsul Ahlander, Sveriges representant i Leningrad, och festligheterna avslutades med en film om Odensholm nu – en militärförläggning i inloppet till Finska viken.

Midsommandagens gudstjänst i den till bristningsgränsen fyllda Nuckö kyrka var en stor upplevelse. Den åtföljande invigningen av det restaurerade minnesmärket på Nuckö kyrkogård över de i första världskriget och i frihetskriget fallna samlade likaledes stora skaror.

På eftermiddagen skjutsade oss vår

värdinna Eda till Enby och Skåtanäs. Det var en skön utflykt efter ett digert program. På kvällen var det fest i Birkas Kulturhus med ett förbluffande rikt och vackert program, bl.a. med svenska sånger framförda av Birkas körer.

Måndagen ägnade vi, en liten grupp, helt åt Rickul, särskilt Spithamn och Derhamn. Men först steg vi av vid Rosleps kapell. Vilken skillnad mot föregående sommar! Kyrkogården var ytterligare rensad, korsen hade försetts med små nummerplåtar och en förteckning upprättats över gravarna. En vacker

Johan-Ervin Sedman, Marika Valton, Ülle Schönberg och Eevi Öövel på sammanträdet, där vänortsavtalet undertecknades. I förgrunden Åke Andersson. Foto: Östgöta Correspondenten, Thor Balkhed

Den 10–15 augusti i år besökte folkdanslaget från Birkas Åtvidaberg.
Foto: Östgöta Correspondenten, Thor Balkhed

Den konserverade ruinen av Rosleps kapell.
Foto: Elna Lagman

minnessten till Mats Ekman hade dagen före midsommaraftonen avtäckts. Ett andaktskapell hade invigts och ruinen av Rosleps kapell hade – främst genom Sven Kuinbergs försorg – konserverats och hade likaså dagen före midsommarafton invigts till friluftskyrka.

Spithamnsstranden var oändligt vacker, med örter och blommor i mångskiftande färger, vita sommarmoln borta över Naiv uddn och ett bländande hav bort förbi Spitamb uddn.

Vi for tillbaka genom Roslep och ut till Derhamn; där satt vi med utsikt över Odensholm och åt den lunch som vi hade fått med oss från Birkas. Sedan vandrade vi genom den unga tallskogen bort till den plats där mitt hem hade legat – två av mina syskon samt en systerdotter och två kusiner som också bott där var med – och vi kunde nu hitta

husgrunder och brunnar och stigen till stranden.

I Derhamn finns ett fiskrökeri. Vi blev inbjudna att bese det och fick en jätteportion nyrökt böckling med oss.

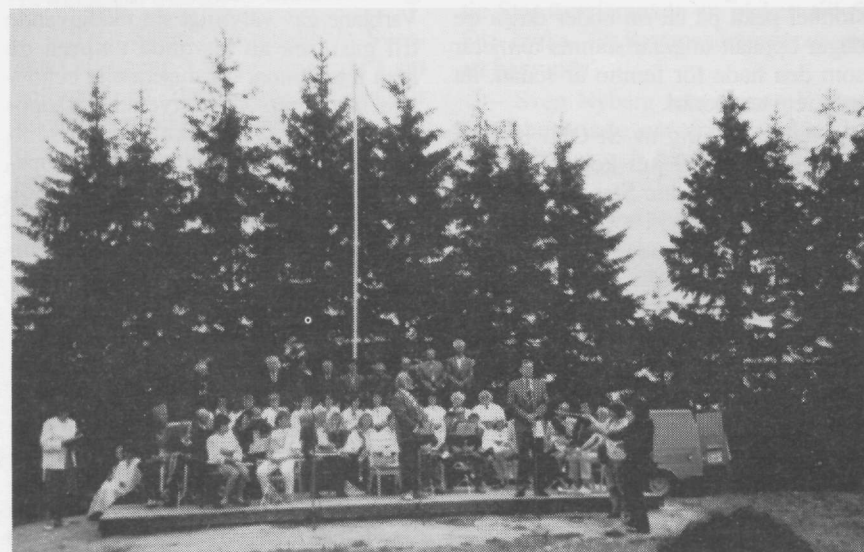
När representanter för Åtvidaberg var över i mars, talade Ülo Kalm om, att stugbyar för sommargäster hade planerats. Och faktiskt låg nu en sådan by nästan färdig vid stranden nedanför Rosta. Det var trevliga hus, moderna men väl anpassade till miljön i tallskogen. Det är estlandssvensken Heino Tammerman – numera framstående namn i byggbranschen i Sverige – som främst står för projektet. Det är att hoppas, att det kommer att gå, det är ett ljuvligt ställe att semestra på.

På kvällen åt vi böcklingen tillsammans med Gun och Elmar hos Eda och

Verner och smakade ett gott torrt vin. Det var avslutningen på vår midsommar på Birkas. Nästa morgon kom vänner från Reval och hämtade oss, och på kvällen gick båten till Stockholm.

Det var hundratals gäster på Birkas. Alla skulle utspisas och härbärgeras. Det var en stor prestation av Laine Belovas att dirigera allt detta. Hon gick omkring lugn och behärskad, hennes var seminariet, hennes var organisationen av sängplatser åt de besökande, och hon lånade t.o.m ut sin termos när vi for till Derhamn. Ett verkligt hjärtligt tack!

Ett särskilt tack även till Eda och hennes Verner i vars hem Elna och jag fick bo och komma och gå som vi ville. Och ett tack till alla för vänlighet och glad samvaro under dessa oförglömliga Nuckö-dagar!

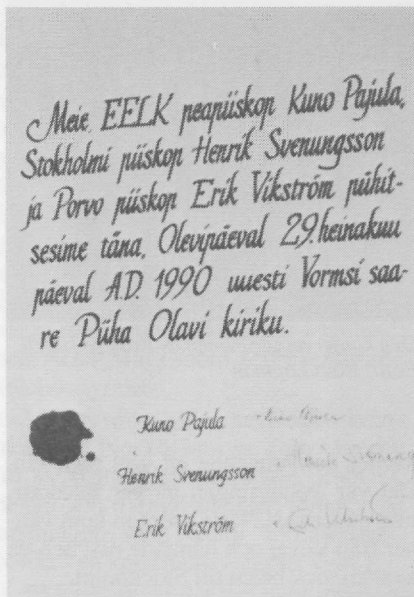
Konsul Ahlander, Sveriges representant i Leningrad, talar.
Foto: Elna Lagman

Minnesstenen till Mats Ekman.
Foto: Elna Lagman

ORMSÖDAGARNA 27 – 29 JULI 1990

En översikt av Andres Niitepöld

Det officiella dokumentet om Ormsö kyrkas återinvigning och de undertecknande biskoparna. Fr. v Kuno Pajula, Erik Vikström och Henrik Svenungsson.

Foto: Elin Ahlberg

Under det sista veckoslutet i juli firade cirka 3000 estlandssvenska, svenska, finlandssvenska, estniska och finska deltagare Ormsödagarerna för andra gången efter andra världskrigets utbrott och den estlandssvenska folkgruppens repatriering till moderlandet. Idén till årets sammankomsts stora dragnummer, invigningen av den restaurerade St Olai kyrka på Ormsö, föddes för två år sedan, ungefär samtidigt som man i perestrojkans och glasnostens tidevarv planerade för de första ormsödagarerna 1989.

Under tre varma dagar strålade solen över Ormsö från en klarblå himmel över gäster från estländska fastlandet, Sverige, Finland, Tyskland, Frankrike och även från Amerika. Grovt uttryckt gick det 2 utländska och 4 inländska gäster på varje Ormsöbo!

Under ledning av Ants Varblane på Ormsö och Ain Sarv från Tallinn organiserades ormsödagarerna för att visa världen att trots att hela den svenskspråkiga befolkningen under andra världskriget flyttade tillbaka till sitt gamla fädernesland, så har ormsöborna under den långa tiden inte förlorat kontakten med sin ursprungsort.

Ett stort tack till Ormsö kyrkofond i Sverige riktades av förvaltningschefen på Ormsö, Rudolf Kägu, som uttryckte deras känslor med orden: "Vi kan inte upphöra att tacka fonden för dess arbete".

Då Ormsö under mellankrigstiden hade 2.500–3.000 invånare, men antalet idag har sjunkit till 350, kunde Ain Sarv från organisationskommittén med stolthet peka på att ön under dessa tre dagar uppnått ungefär samma numerär som den hade för femtio år sedan, låt vara rent temporärt.

Med anledning av St Olai Kyrkas invigning den 29 juli kom cirka 380 deltagare med Baltic Star från Sverige med kapten Zimdahl i spetsen, från Finland cirka 70 deltagare, totalt cirka 700 från utlandet. Ungefär 1.600 kom från fastlandet för att närvara vid det högtidliga öppnandet under Estlands, Sveriges och Finland flaggor i Hullo, dit aktiviteterna hade koncentrerats.

Det gavs mycket tid att bekanta sig med ön, dess befolkning och alla ditresta, eftersom alla möjliga inkvarteringsställen var tagna i anspråk på en mycket begränsad yta och alla var tvungna att i en stor folkmassa röra sig till fots från den ena närlägnade händel-

seplatsen till den andra. På grund av de geografiska omständigheterna träffades man över allt dit man kunde ha ärende.

Många övernattade i Hapsal på fastlandet och många i de tre tältstäder som hade byggts upp på olika ställen nära byarna på ön.

Öns enda buss fick god och välbehövlig assistans av fyra stora Ikarus-bussar från fastlandet som beställts för transport av Baltic Stars resenärer. Dessa körde oavbrutet ön runt så att alla som ville återse eller lära känna ön kunde stiga på och av var som helst under färden och fortsätta med nästa passande buss, då de körde med 20 minuters intervaller.

Under lördagen och söndagen arrangerades bl. a konserter i kyrkan varje timma, varvid bl. a Djurö kammarkör från vänförsamlingen i Sverige och Taebla kammarkör från fastlandet framträdde. Hamnmyndigheterna hade ökat färjakapaciteten till ön under ormsödagarerna genom att låta ordinarie färja gå extra turer och även satt in den större dagöfärjan på Ormsö.

Ett sådant tillflöde av människor ställer stora krav på organisationsarbetet. Ett samhälle som enbart har två affärer, saknar hotell, kafé och restaurang kunde under denna korta tid appellera till deltagarnas krav och önskemål om ett annorlunda veckoslut med många spontana sammanträffanden och otvungna samtal med personer från olika samhällen men med Ormsö som gemensam nämnare. Skogsförvaltare Varblane gav välvilligt sitt medgivande till gästerna att använda naturen då man inte kunnat organisera alla behövliga faciliteter. Mat serverades i soppköksstil och svagdricka kunde i sommarvärmen gratis avnjutas. Ett kooperativ från fastlandet sålde för valuta öl, sprit och en del konsumtionsvaror som lämpade sig väl som gåvor i bristsamhället.

PROGRAMMET

På fredagskvällen inleddes Ormsödagarerna med att organisationskommittén redogjorde för avsikter och bakgrund till sammankomsten. Presskonferensen som var utlyst till 21.30 började först 22.30 pga grännsmyndigheterna inte kunde, eller ville, inse att alla 380 passagerarna från Baltic Star omedelbart ville komma iland utan gjorde for-

malistiska hinder vid passkontrollen. Moskva och Rigas militärområde bestämmer fortfarande hur utläningar och icke-ortsbor skall ha tillgång till ett slutet samhälle.

Under presskonferensen förklarades att det centrala var återinvigningen av kyrkan som bärare av det estlands-svenska kulturarvet på ön. Samtidigt var det en möjlighet att samla nuvarande och tidigare ormsöbor under ett gemensamt mål, dels att visa omvärlden att bevarandet av det ursprungliga är en uppgift i sig, dels att visa att de ormsöbor som återkommit till sitt hemland Sverige inte förlorat sin särart i Sverige och annorstädes.

Även om man inte aktivt arbetar på att återföra det svenska språket och den svenska kulturen till ön och Svensk-Estland så kommer man att inrikta sig på att öka förståelsen för att Estland, Sverige och Finland ligger vid samma hav och att man har samma intressen.

Kurser i svenska språket kommer att organiseras och vid Nuckö gymnasium kommer svenska att vara ett normalt läsamne och därmed inta en naturlig plats i undervisningen.

Lördagens aktiviteter inleddes klockan 12.00 med det högtidliga öppnandet av dagarna till hissandet av de estniska, svenska och finska flaggorna samt de tre nationalsångerna "Mu Isamaa, mu önn ja rööm", "Du gamla, Du fria" och "Vårt land, vårt land". Öppningsceremonien avslutades med "Aiboland".

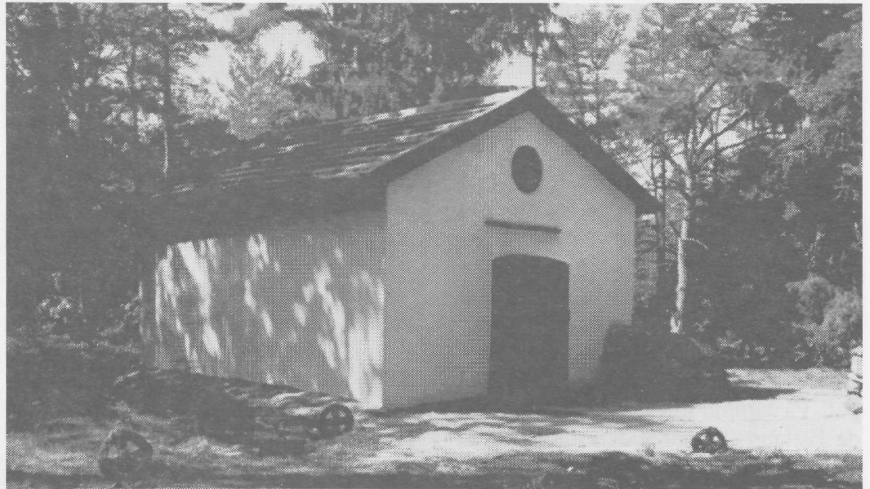
De olka anförandena tolkades eller sammanfattades till det andra språket då dagarna rent praktiskt var tvåspråkiga med estniska och svenska. Enda undantaget utgjorde friherre von Stackelbergs från Tyskland tyskspråkiga hälsningsanförande. Han representerade den släkt som ägde ön fram till 1870-talet.

– Sven Salin, ordförande för Svenska Odlingens Vänner, önskade i sitt anförande att "dessa dagar i stället blir inledningen till en ny period av andlig och kulturell blomstring i Ormsös historia, där det finns utrymme även för det svenska språket och den svenska kulturen."

– Sveriges konsul Håkan Damm från Tallinn "såg en ny symbolisk bro byggas över Östersjön".

– Ain Sarv betonade tre element i sitt anförande: 1 Sorg över de gångna femtio årens lidande, 2 Glädje och stolthet över ett litet folk som åter samlas som en familj och 3 Hopp att Östersjön skall bli en "svensk sjö".

– Kjell Åke Johansson från Svenska Odlingens Nya Generation anknöt till den tidigare nämnda bron som han

Inne på gravgården är även bårhuset upprustat. Observera de gamla "solkorsen".
Foto: Sven Svärd

Till varje by hörde förr en sådan gunga. Denna är belägen på festplatsen i Hullo och utnyttjas flitigt. Foto: Sven Svärd

ansåg byggd över Östersjön och berättade om "minnen" från Ormsö som han aldrig besökt, men väl via äldre ormsöbor fått en god uppfattning om.

– Redaren Fredrik Zimdal från Baltic Star överlämnade en plakett till St Olai kyrka "för kommande generationer att begrunda".

– Sven Nyberg från Ormsö Kyrkofond berättade om arbetet på andra sidan havet och dess rent praktiska resultat.

– Friherre von Stackelberg betonade den gemensamma hembygdskärleken och att kyrkan förblir det förbindande ledet mellan öns genom tiderna olika nationaliteter.

– Föreningen Estlands Vänners vice ordförande A-M Ivars från Finland framförde sin känsla att "utan förankring hos er kan vi leva oss in i era föreställningar".

– Göran Pettersson från Djurö pastorat avslutade hälsningarna med en inbjudan från Djurö Ansgarskrets att sända 3-5 ungdomar för ett besök till dem.

Det historiska seminarium som var utannonserat till klockan 15.00 inleddes av Sven Salin med en sammanställning över "hur ormsöbornas insatser i världshistorien dokumenterats i Kustbon". Kustbon heter tidsskriften som är estlandssvenskarnas organ i Sverige.

Professor Helmut Piirimäe från Tartu universitet redogjorde på svenska om "friheten och dess begränsningar under 1700- och 1800-talen på Ormsö". Han gav själv en resumé på estniska för åhörarna.

På grund av kommunikationssvårigheterna i Estland och den rådande bensinbristen kunde två andra föredragshållare inte ankomma i tid varför serien fortsatte senare på kvällen i kyrkan med ett anförande om dess restaurering och ett om skolverksamheten på Ormsö.

Dagen i övrigt bjöd på en teaterpjäs, en folkfest i det fria och avslutades med en stämmingsfull andakt i kyrkan vid midnatt. Vid utgången fick kyrkobesökarna alla ett ljus i handen och ombads bilda spaljé utanför porten tills

alla hade lämnat kyrkan. De sist utkomna blev pga det stora antalet utan ljus men kunde gå genom en lång ljusgång ut i det fria och alla kunde på så sätt delta i en känsla av gemenskap i den mörka natten.

På grund av att de enskilda programpunkterna ibland pga det stora intresset tog längre tid än planerat kunde man vara tvungen att välja mellan två alternativa händelser. En utställning om det gamla Ormsö var organiserad i skolhuset och ett intilliggande hus. Denna kunde besökas under hela helgen. På samma sätt kunde man begrunda Estlands förhållanden nära skolhuset vid den grekisk-ortodoxa kyrkan "löckkyrkan" som den kallas även i Estland, som efter kriget fungerar som lagerutrymme.

Söndagens huvudpunkt var återinvigningen av St Olai kyrka från 1219 som med bidrag och praktisk hjälp från Finland och Sverige kunnat restaureras under ledning av professor Villem

Raam från Tallinn. Han kunde av hälsoskäl inte själv deltaga i högtidligheten.

Majoriteten av den mer än tvåusenhövdade åhörarskaran kunde följa gudstjänsten på kyrkbacken, eftersom kyrkan bara rymmer omkring 200 personer. Denna filmades i sin helhet för den finländska TV:ns svenskspråkiga redaktion. Alla kunde emellertid följa gudstjänsten genom högtalarna på kyrkbacken. Vid den tvåspråkiga förrättningen deltog biskoparna Vikström från Borgå, Svenungsson från Stockholm och ärkebiskop Pajula från Tallinn, liksom liturgerna Salumäe och Siirak från Estland, Flodell från Sverige och Valsberg från Hangö-Ekenäs.

Efter gudstjänsten kunde man på kyrkbacken fortsätta samtalen med gamla eller nyvunna vänner eller kanske rent av träffa avlägsna släktingar. Man kunde besöka den närbelägna kyrkogården med dess för Ormsö så typiska stenkorsen i cirkel, vilka finns i stort antal i den äldre delen eller begrunda

varför Ormsö som enda ställe i Estland kunnat behålla sin minnessten till de i frihetskriget 1918-19 fallna intakt under hela sovjettiden.

"Människor har ställt upp i en omfattning som man kanske inte väntat" sade Göran Petterson från Djurö om den svenska insatsen och samma gäller även för dagens invånare som för det mesta själva inte har något annat gemensamt med de gamla ormsöborna än ön. Hela befolkningen har med stor entusiasm och offervillighet gått in för att visa de gamla öborna och deras barn och barnbarn att dagens materiella problem inte är det viktigaste utan känslan för sin och deras gemensamma hembygd oberoende av skillnaderna i kultur, levnadssätt och språk liksom svårigheterna med att kommunicera. Man använde händer och fötter när kunskaperna i estniska, svenska, finska, engelska, tyska och ryska inte räckte till. I en känsla av samförstånd och enighet skildes man åt.

ROOSTA CAMPING blev verklighet

Efter en intensiv slutspurt kunde anläggningen planenligt öppnas den 22 juni i år. Våra estniska partners visade verkligen att det fortfarande finns kunniga och arbetsvilliga byggnadsarbetare i vårt gamla hemland. Sedan alla beslut fattats och erforderliga tillstånd var klara var vi redan inne i mars månad 1990, då öppningsdagen av anläggningen bestämdes till 22 juni d.å. Nu står trots många motigheter anläggningens första etapp, bestående av 18 stugor för uthyrning, kiosk, samlingsrum och tvättstuga kombinerad med bastu klara för våra gäster. Stugorna har god standard med dusch, el-toalett, tvättställ med varmt och kallt vatten, samt pentry med kylskåp.

Vidare kan nämnas minigolfbana, cyklar och två stycken bilar för uthyrning. Telefon finns i kiosken och numret är Haapsalu 97230. Så fort det sig göra låter kommer alla stugor att få sin egen telefon, varvid huvudapparaten fungerar som växel.

Vi har noterat ett stort intresse för anläggningen, varför vi vågar satsa redan nu för utbyggnad med etapp två. Till 1 maj 1991 kommer ytterligare 15 stugor med olika storlek och standard att stå färdiga. Vidare planeras en centrumanläggning med möjlighet för matservice och konferenser. Tennisbanan blir färdig våren 1991, likaså lekpark för barnen. Möjlighet till fiske med handredskap finns, sedan roddbåtarna kommit på plats våren 1991.

Vi välkomnar även tältare och husvagnar, eluttag finns. Vidare är det möjligt att ordna jakt för intresserade, huvudsakligen vildsvin i Növa. Anläggningen är öppen året om.

Roosta Camping representeras i Sverige av NORDISK RESESERVICE, besöksadress Engelbrektsg. 18, Box 260 30, 100 41 Stockholm. Tel 08-791 50 55.

ANLITA DEM!

Upplysningar kan även lämnas av undertecknad, adress Tulpangatan 4, 742 00 Östhammar. Tel 0173-119 31, fax 0173-178 35.

VÄLKOMMEN TILL ROOSTA CAMPING

HEINO TAMMERMAN
Swedest Motel Group

HEM TILL ÖN

Av Anders Stenholm

M/S Baltic Star på redde utanför Saxby.

Efter en nästan halvsekellång isolering fick en större skara ormsöbor i somras möjlighet att åter besöka sin hemö. Det skedde i samband med firandet av de sk Ormsödagarna i slutet av juli. 375 personer kom med chartrad båt, andra med reguljära kommunikationsmedel. Under fyra dagar dominerades Ormsö åter av en svensktalande befolkning.

Här förbigår jag allt som har med de officiella arrangemangen och festligheterna att göra. Om detta finns att läsa på annan plats i denna tidning. Med nedanstående rader vill jag blott förmedla några intryck, som jag med turistens flyktiga blick hann få under dessa hektiska dagar.

Båtresan anträdde torsdagen den 26 juli från Skeppsbron i Stockholm med Ånedinlinjens m/s Baltic Star. Fartygets sidor pryddes av devisen "Happy Ship", vilket får anses vara ett sannfärdigt påstående med tanke på den goda service och höga stämning som rådde ombord. Såväl på däck som i matsalarna och salongerna kom vi snart underfund med, att vi liksom bildade en enda stor familj, som med otålig förväntan och med lite pirring i kroppen såg fram mot det som komma skulle.

När vi vaknade nästa morgon var Ormsö och Saxby strand inom synhåll. Den gamla och vackra fyren såg ut att vara sig lik, men strax till höger om fyren reste sig en ny skapelse som mer

liknade ett fångvaktartorn. Längre bort skyntade olika bevakningsanordningar. Ett var säkert – Ormsö var numera ett strängt bevakat område. Bestyckade bevakningsbåtar låg inom synhåll, och nattetid svepte intensiva strålkastarkäglor över sundet.

Landstigningen drog ut på tiden. Den skulle ha påbörjats klockan elva men kom igång först vid 14-tiden. Olika rykten spreds ombord angående orsaken till dröjsmålet. Efter många försök lyckades slutligen den ryska tullbåten "Saratov" – men under estnisk flagg – lägga sig långskepps med Baltic Star. Tullbåten kom därigenom att fungera som en trappavsats mellan det höga fartyget och de små räddningsbåtarna, som skulle föra oss i land.

Att angöra en brygga utan missöden kan vara nog så svårt. Men att landsätta en skara mer eller mindre sjöovana människor på en provisorisk, starkt guppande pontonbro, får nog betraktas som en bedrift. Tack vare utomordentliga insatser från ett ungdomsgäng, som varit involverat i arbetet med renoveringen av kyrkan och som nu fått i uppdrag att hjälpa till vid pontonbron, gick allt över förväntan, och alla passagerarna kom både torrskodda och helbrädda i land. Glädjen över att åter få beträda denna mark var överväldigande. Många resenärer satte för första gången sin fot på den ö, som deras föräldrar, släkt och

Den provisoriska ryska passkontrollen på stranden.

vänner hade talat så mycket om. Över de knastrande, strandkålsprydda klapperstensvallarna vandrade vi sedan fram till en provisorisk rysk kontrollstation och lämnade ifrån oss våra pass. Nu hade vi äntligen fått tillstånd att röra oss fritt på ön. Solen gassade och bet i skinnet som på vilken sydländsk semesterort som helst när vi satt i strandslutningen och avnjöt den förse-nade men välsmakande lunchen från fartygets restaurangkök. Ovanför i

skogsbrynet stod inhyrda bussar och väntade på oss. Med dessa fordon kunde man åka hur mycket som helst på ön till det facila priset av 50 kronor.

Tiden var långt framskriden på fredagseftermiddagen när bussresorna kunde börja. Var och en ville naturligtvis så fort som möjligt komma fram till sin gamla hemby. Jag, med hustru och två vuxna söner, tog bussen med destination Sviby. För min del var jag väl förberedd på återseendet. Av andras berättelser och fotografier hade jag fått en ungefärlig bild av byns nuvarande tillstånd. Ändå kändes det en smula överkligt och omtumlande när vi efter en havtimmes färd klev av bussen och plötsligt stod där mitt i byn.

I denna by hade jag lekt som barn och tillbringat en stor del av ungdomsårens somrar. Bilden av Sviby hade växt fram i mitt medvetande under vardagarnas enahanda slit och helgernas förströelse och vila. Här hade jag upplevt den stora branden 1932, då två tredjedelar av byns gårdar lades i aska och hundratalet bybor blev hemlösa.

det skulle bli i framtiden det visste ingen. Ett är dock säkert. Den nya byn kommer inte att se ut som den gamla.

Liksom förr är Sviby idag genomfartsort för trafiken mellan ön och fastlandet. Men vilken trafik! Vägarna hade breddats, Kärrbacken var utplånad och bilarna och bussarna körde allt vad tygen höll så att väggruset sprutade

Lunch i strandslutningen.

av de ursprungliga gårdarna var borta. På många av de öde gårdstunerna hade nya, vitrappade hus uppförts. Små estniska flaggor vid husknutarna vittnade om, att det var ester som bodde i husen. I Masasgården hade dock ett ryskt pensionärspar slagit sig ner. Flera av de ursprungliga husen var i dåligt, för att inte säga bedrövligt skick. I Bönhuset bodde två estniska familjer, och hos Norrenda var byns handelsbod inrymd. Mitt ute på Skiftgården låg det några långa huslängor, som sades tillhöra sovchosen. På något sätt hörde de ihop med mjölkproduktionen på ön. Pearsbäcken – grodornas kära tillhåll – var igenfylld, men spruthuset intill och bybrunnen var kvar. Om huset innehöll någon brandspruta hann jag inte utröna. Kålgården var igenväxt, och där gick en flock gäss och betade.

Av genuina svibybor fanns ett fåtal ännu kvar. Vi besökte Liise Jäämees och Ella Rank. Båda var vid tillfället belägrade av vänner och bekanta.

Bakom den förr så representativa men nu så vanskötta Norjasgården skymtade några byggnader, som måste tillhöra mitt barndomshem, Vävarsgården. Det stämde. Där fanns inte bara hus utan även folk och få. Det gamla boningshuset – som förövrigt inhyt byns bibliotek – och den angränsande ladugården hade brunnit ner 1967, men en uthuslänga och bastun hade räddats. Dessa byggnader hade nu fått nya tak och diverse påhäng och var fortfarande i bruk. Gårdens nya brukare disponerade 30 ha jord och hade tillgång till sovchosens utrangerade

Uthuslänga på Vävarsgården i Sviby.

Här hade jag också sett ett nytt välordnat samhälle växa upp med prydliga boningshus och ansade trädgårdar. Minnet av denna idyll hade stannat kvar i hjärnan och underhållits och idealiserats av mannaårens drömmar. Och nu! Här stod jag som sagt mitt i byn och kunde blott med möda orientera mig. Byn var nu åter delvis förstörd som efter branden, och ett visst återuppbyggnadsarbete pågick. Men hur

vida omkring. Åtminstone en del av gruset hade man hämtat från det sk berget, som nu hade krympt till en oansenlig kulle. Väderkvarnarna på bergets topp var borta liksom alla övriga kvarnar på ön. Kvarnstenarna hade några företagsamma män samlat ihop som souvenirer. Av Simas torg, som förr var den givna samlingsplatsen för byns ungdom och manfolk, fanns inte mycket kvar. Simasgården liksom de flesta

maskinpark. Där fanns både en traktor med släpvagn, tvenne slättermaskiner, hästräfsor, vagnar och slädar samt mycket annat som hör jordbruket till. Kreatursbesättningen utgjordes av tre hästar, fyra kor och några kalvar, fyra grisar, några höns, en ilsken hund och en katt med små gulliga ungar. Över den utvidgade och permanentade gårdsplanen flög svärmar av hussvalor. Även ett storkpar hade gästade gården. För deras del hade man satt upp ett vagnshjul i en trädkrona. Än hade storkparet inte behagat ta hjulet i besittning. Men jag kan gott tänka mig, att de till trask omvandlade havsvikarna i byns utkant, kan tillhandahålla tillräckligt med föda åt en storkfamilj. Så vem vet. En vacker dag kanske storken kommer för att stanna.

På den gamla husgrunden höll man på att uppföra ett nytt boningshus. Arbetet gick långsamt eftersom det var ont om byggnadsmaterial. Elektricitet fanns i huset, och rinnande vatten fick man från den gamla brunnen med hydrofor. Det medhavda eftermiddagskaffet föredrog vi dock att avnjuta utomhus. Gårdens storögda kringstående barn och deras kompisar fick dela på våra apelsiner.

Ja, här stod vi alltså på den plats, som för länge sedan förvärvat av mina förfäder för dyrköpta pengar och som sedan dess gått i arv från generation till generation. Här har släktled efter släktled brutit mark, sått och skördat, byggt och hushållat och drömt om bättre tider. När skall dessa komma? Idag måste jag sätta "Välkomna hem" inom citations-tecken då jag ber min familj ta plats vid kaffefordet.

I trädgården, som nu kringgärdas av en hög granhäck, är alla fruktträd och bärbuskar borta med undantag av ett par krikonträd, som fått en stor lärk till granne. De högstammiga klippbalarna i utkanten av den bebyggda tomten, som gav stället ett parkliknande utseende och som var ett kärt tillhåll för en koloni björktrastar, var visserligen kvar, men området var nu så förbuskat, att det inte lockade till besök. Våren 1938 planterade min bror och jag en hängbjörk vid infarten till gården. Jag hade länge väntat på att få återse den, eftersom den påminde mig om min deporterade bror. Men björken fanns inte mer. Då stugan och ladugården brann strök också björken med. Men från den gamla björkstubben hade en ny fem meter hög ungbjörk växt upp. Livet är sannerligen bra underfundigt ibland.

Det började skymma. Det var hög tid att ta bussen tillbaka till Saxby, ty klockan 22 gick den sista transporten ut till båten på redan.

Det medhavda eftermiddagskaffet avnjöt vi utomhus.

Nästa dag var vi tidigt på benen. Det var lördag, och då skulle "Ormsödagarna" invigas. Före den tidiga lunchen på stranden gjorde vi en non-stop-resa runt ön. Vi passerade alla byar utmed rutten och fick en flyktig bild av landskapet. I byarna Norrby, Diby och Rälby såg det ut att finnas rätt så många bebodda hus, en del mycket välskötta. Annars möttes ögat utanför bussfönstret mest av kompakt barrskog. De förr så vackra lövängarna och de vida fälten var borta. På de åkrar, som ännu brukades, odlades råg, korn, potatis, betor och vallväxter. Prästviken syntes inte från vägen längre; den var skyddad av ungskog. Nere vid Hullovikens strand gick några kor och betade. I de täta skogarna på ön lär det idag finnas både älg, hjort, rådjur och vildsvin.

En promenad i Hullo by hann vi också med innan festligheterna började. Vid den rysk-ortodoxa kyrkan såg det bedrövligt ut. Framför kyrkan låg det en bråte av rostiga lämningar från sovchosens maskinpark. Själva kyrkan hade berövats sitt sakrala innehåll och användes nu som lagerlokal. I anslutning till kyrkan hade man uppfört några anskrämliga verkstadsbyggnader. Den gamla rysk-ortodoxa prästgården, som under självständighetstiden användes som folkskola, var svår att känna igen. Både utvändigt och invändigt hade den ändrats radikalt. I klassrummen var nu öns mejeri inrymt. Mejeriets älskvärda föreståndarinna visade oss runt överallt

och bjöd på kall gräddfil. Hon berättade att det idag finns ungefär 250 kor på ön som levererar mjölk till mejeriet. Enligt henne så tillverkas nu Estlands bästa smör i mitt gamla klassrum.

Den stämmningsfulla invigningen av "Ormsödagarna" på Hullo festplats förbigår jag här eftersom den refereras på annan plats i tidningen.

Efter invigningen fortsatte vi vår rundvandring i Hullo. Vi besökte skolhuset, där Mats Limbak presenterade en fin samling museala objekt med anknytning till Ormsö. Vi åt vildsvins-soppa i ett nyöppnat kafé, och vi ömkade oss över de halvtomma hyllorna i öns mest väl sorterade handelsbod. Det gamla skolhuset, i vilket Joel Nyman under många år hade bott och undervisat, var borta och ersatt av ett vitt hus med ungefär samma utseende.

Det flankerades av andra nybyggda hus. Vid det gamla fashionabla turiststråket upp mot kyrkan stod de flesta pensionsbyggnaderna kvar: Rosenblad, Liljeros, Lindqvist och Pöhl. Men ack, i vilket skick! Folkets hus – det fd nykterhetshuset – var däremot väl underhållet. Hit hade man förlagt festdagarnas seminarium. På motsatta sidan av vägen låg den ryska bevakningsstyrkans högkvarter. Hit hade allmänheten inte tillträde. Prästgården var helt borta. Några stenar från husgrunden var allt som fanns kvar. Den djupa prästgårdsbrunnen låg helt öppen och utan skyddande anordningar. Alldeles i närheten lekte små barn utan tillsyn. Genom vårt ingripande försågs brunnsöppningen omedelbart med ett lock. Kyrkogården hade rensats från allt sly så att den nu erbjöd en vördnadsfull anblick. Dessutom hade man kartlagt hela kyrkogården och lokaliserat så många gravar som möjligt. Ett jättearbete som är värt all beundran.

Innan vi begav oss till Saxby och båten denna dag hann vi med att lyssna på några nummer av eftermiddagens kyrkokonserter. Akustiken i den nyrenoverade helgedomen var utmärkt. Både den nya orgeln, stränginstrumenten och körsången klingade fylligt och klart. Vi som visste i vilket förfallet skick kyrkan befann sig för ett par år sedan hade svårt att fatta hur man på så kort tid kunnat skapa detta vackra kyrkorum. Ormsöbornas helhjärtade tack för detta stordåd!

Söndagen den 29 juli 1990 återinvigdes kyrkan. Liksom förr i tiden samlades festklädda människor i god tid före gudstjänstens början på kyrkbacken för att hälsa på vänner och bekanta. För mig kändes det som om tiden hade stått still i 50 år. Just så här mindes jag dåtidens sommarsöndagar vid kyrkan. Samma strålände sol, samma rena barrskogsluft, samma andaktsfulla stämning. Förväntningarna inför återinvigningen infriades tillfullo. Men därom får ni läsa å annan plats i denna tidning.

Efter gudstjänsten for vi med buss till Rumpo – en by med många snyggt renoverade hus. Byns öppna läge vid Hulloviken med relativt rent vatten har fått många fastlandsbor att här skaffa sig en sommarbostad. Båtuthyrningen och det intelligande naturskyddade näset har väl också gjort sitt till, att trakten blivit uppskattad. Bredvid Häggbloms gård, där svenska flaggan var hissad, fanns en ferieskola av sångklasstyp. Under lärarinnans ledning underhöll de pigga eleverna oss med skönsång. Sången andades svärmod, och vid samtal efteråt framkom det, att gruppens syn på framtiden var allt annat än ljus. Både här och på andra ställen där vi kom i samspråk med öns befolkning fick vi det bestämda intrycket, att deras längtan efter kontakt med västvärlden är enorm. På något annat sätt kan jag inte förklara den välvilja och översvallande hjärtlighet, som mötte oss överallt på Ormsö.

Utflykt till Hapsal från Sviby hamn.
Samtliga bilder är tagna av förf.

Söndagskvällen avslutades med ett besök i Kärrslätt. Avsikten var att få se platsen där bopålarerna till min mors barndomshem hade stått. Att byggnaderna nu var borta, det visste vi på förhand. Men var låg tomten? Med Johan Nyberg som ciceron fann vi husgrunden, som nu låg mitt i granngårdens trädgård. Så var det överallt i byarna. De gamla fastighetsgränserna hade utplånats, hägnaderna var borta och gatorna många gånger omlagda. Skillnaden mellan mitt och ditt hade samtidigt sopats in under socialismens täckmantel. Vi gick också förbi bönhuset, som låg i närheten. Det huset hade

min morfar varit med om att bygga. Nu var det skövlät. Det hade använts som hölada. Ovanför ingången kunde man ännu läsa byggnadsåret 1908, och på östra kortväggen hängde fortfarande ett stort träkors kvar. Bönhuset var en synete av krubban i Betlehem och korset på Golgata. Det återspeglade kristenhetens historia på Ormsö.

Av vår underbara resa "Hem till ön" återstod nu bara måndagen. Men den dagen ägnade vi oss åt en utflykt till Hapsal, och det är en annan historia. Vi som var med på sommaren resan till Ormsö kommer aldrig att glömma den.

Vi tackar alla som möjliggjorde den.

ESTLANDSSVENSKARNAS TRADITIONELLA

KYRKODAG

firas

LÖRDAGEN DEN 20 OKTOBER kl 13.00

i Immanuelskyrkan, Kungstensgatan 17, Stockholm (T-bana Rådmanngatan)

Kyrkodagen får sin speciella prägel genom anknytningen till återinvigningen av Ormsö Kyrka i somras.

I gudstjänsten medverkar bl.a missionspastor Elisabeth Westerberg, Ormsö-ättling och kyrkoherde Lars Edström från Djurö, Ormsö vänortsförsamling. Dessutom sång och musik av Immanuelskyrkans sångare och musikanter.

Efter gudstjänsten möjlighet till trivsamt samvaro och kaffe med dopp. Dessutom visas bilder och videoupptagningar från Ormsödagen i somras.

Hjärtligt välkomna!

STYRELSEN FÖR SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

MIN FÖRSTA RUNÖRESA

Under hela min uppväxt har jag hört talas om Runö. Min syster och jag satt ofta och tittade på då vår far tecknade olika motiv från Runö samtidigt som han berättade hur det var där. Därför hade jag gjort mig en speciell bild av Runö som jag trodde att där skulle se ut. Jag insåg visserligen att det borde ha förändrats en del under fyrtiofem år, men trots det så inbillade jag mig ändå att det skulle vara som det var i min pappas berättelser. Det jag tog mest intryck av i hans teckningar var väderkvarnarna, sjöbodarna och vår humlegård på Bissa. Därför blev jag nog lite besviken när jag inte såg en tillstymmelse till humle där vår humlegård en gång legat. Några sjöbodar fanns det inte heller kvar och väderkvarnen jag såg var förfallen. Men trots det så tog det inte lång tid innan jag kommit över att det inte var precis som jag väntat mig och jag kunde börja glädja mig åt att det ändå fanns väldigt mycket kvar som var bevarat.

Måltiderna intogs "hemma" på Bissa. Nu fanns nästan bara boningshuset kvar på gården, men det var nyligen upprustat och såg ut nästan exakt som på bilderna. Inuti var det annorlunda men pappa kände igen skruvhålen i taket där vagnorna hängt. Bissa används numera som samlingshus så det är inga som bor där. Jag vet inte om jag skulle känt någon skillnad, men pappa tyckte att det var skönt att inte någon annan bodde där nu. Dessutom kunde vi ju krypa omkring i buskarna på gården och leta minnen utan att göra intrång hos någon familj.

Innan vi kom till Runö hade jag hört att "de nya familjerna" på gårdarna känner sig hotade av oss, och att de är rädda att vi ska kräva tillbaka våra gårdar. Visst kunde man känna misstänksamheten ibland, men jag var förvånad att de flesta vi mötte ändå var så positivt inställda till oss och ville veta mer om vår historia. Därför är det roligt att Marika, som var vår guide, arbetar med ett museum där många gamla föremål och fotografier samlats. Runöbornas intresse visade sig också på söndagen när vi gick i kyrkan. I den grupp där jag reste var vi åtta stycken som bar Runödräkt den dagen, vilket innebar att vi blev fotograferade ur alla vinklar, dels av våra egna, men också av dem som nu bor på ön.

Runö ser ut att var en liten ö när man tittat på kartan, men efter fyra dagar med långa promenader så inser man att ön är ganska stor. Självt tror jag att det var länge sedan jag tog så många och långa promenader som jag gjorde

Den sjungande sanden sträckte sig ända till Kuns udde.

Foto: Lena Björk

dessa dagar. Vi promenerade genom vackra tallskogar, över stora ängar med massor av, för mig okända, blommor och från den ena udden till den andra. Att gå utefter den kilometerlånga sandstranden när solen började gå ner var en helt otrolig upplevelse, som måste ha varit ännu mer otrolig för dem som dessutom fick se sälar i den "utdöda" Rigaviken. Den naturförstörelse som man talar om märkte jag själv inte så mycket av. Visst var vi lite oroliga för att bada, men med den värme vi hade några dagar, så kunde man inte låta bli.

På Runö finns en buss också och med den hoppade vi runt ön – det var gropigt på vägarna. Vi gjorde utflykter till olika uddar och stränder, däribland Limo-strand där den vita sanden sjunger, vilket jag misstänker att de flesta känner till. Vi åkte också till fyrtornet

där de som ville fick chansen att gå upp för den 26 meter höga spiraltrappan till toppen. Knäna var en aning darriga när jag väl var uppe, och speciellt mycket stadigare blev de inte när jag tittade ner på marken, men visst var utsikten vacker.

Efter en sådan här resa är det svårt att säga vad man tyckte bäst om, för man är så fascinerad av att överhuvudtaget vara där. Ändå är jag säker på att kyrkobesöket var den i särklass största upplevelsen. Jag är av naturen ganska lättörd, och att i Runö kyrka sjunga "Härlig är jorden" och även Estniska nationalsången var lite tårögt även för mig som aldrig varit där förr. Dessutom tycker jag att hela resan ger en ett hopp om framtiden, för vem hade kunnat tänka sig detta för några år sedan.

Lena Björk

Efter gudstjänsten i kyrkan.

Foto: Lena Björk

RUNÖRESAN eller Cirkeln är slut

Mina första aningar om att något var på gång beträffande Runö fick jag i höstas då ett brunt kuvert från släkt i Lidköping ramlade ned i brevlådan. Kuvertet visade sig innehålla 3 urklipp ur Lidköpings Tidning skrivna av pastor Schantz, där han berättade att han besökt Runö.

Det var så det började.

Efter en preliminär intresseanmälan startade en nervös och osäker väntetid. Skulle visum beviljas? Skulle Tallinnbåten hinna sjösättas? Skulle alla andra praktiska detaljer kunna ordnas? Skulle jag äntligen få se Runö efter 47 år?

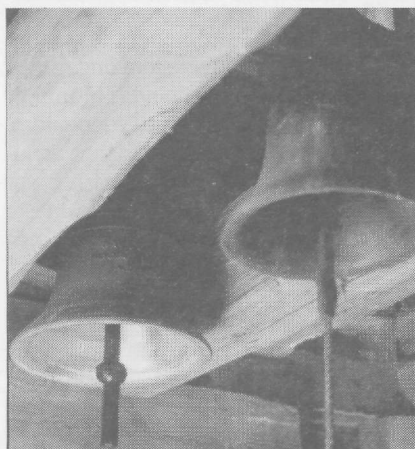
Min oro försvann när vår grupp 3, bestående av 19 personer med anknytning till Runö, vinkade farväl i Frihamnen. Personligen var jag mycket glad att få göra denna resa tillsammans med mina syskon Ingeborg, Elvy, Gunnar och min fru Kerstin och yngste sonen Niklas. Tyvärr gjorde den andra sonen Johan sin militärtjänst och kunde inte delta, men det kommer väl flera tillfällen. I vår familjegrupp deltog dessutom Elvys båda barn – Rolf och Ylva. Vi kände väl alla en viss stolthet eftersom gruppen under ledning av Thomas Lorentz tilldelats uppgiften att överlämna den kyrkklocka som blev en minnesvärd gåva från Runöborna.

Efter en bra sjöresa anlände vi till Tallinn och efter de vanliga procedurerna vid landstigning träffade vi vår förste kontaktman, nämligen länsman Prüt Meerits, Runös nuvarande högste tjänsteman. Han gav redan från början ett positivt och trevligt intryck och han skulle vara vår ledsagare under hela vårt besök.

Efter en avkopplande busstur, som gav en bild av livet på landsbygden i Estland, färjade vi över till Ösel med mål att komma till Runö till kvällen. När vi kom fram till Kuessaare grusades planerna då blåsten var för stark. I stället blev det mat och inkvartering i Kuessaare. Tillfälle gavs att vandra runt i stan och studera det forna naturliga målet för Runöbons utfärder. Otaliga är de historier om de strapatser som hörde till dessa resor. Undertecknad som lämnade Runö vid 6 års ålder har av naturliga skäl ej någon minnesbild

Kyrkklockan har anlänt till runöbornas "huvudstad" Arensburg och blir omlastad av Runös länsman Prüt Meerits, t.h. Foto: Lena Lorentz

Klockan på plats bredvid den gamla lillklockan. Foto: Lena Lorentz

av detta, men det tycks som om tiderna var hårdare förr.

Kuessaare gav intrycket av att vara en trevlig och modern stad där man bevarat gamla byggnader som säkert har ett kulturhistoriskt värde. Men Runö var ju ändå resans mål, så en viss rastlöshet fanns i gruppen att få komma iväg.

Nåväl, dagen därpå fick vi klartecken och vi gick ombord på transportfartyget Viiger Ruhnu, som efter utfärdat tillstånd tog oss till havs. I mina dagar har jag väl åkt med bekvämare båtar, men just då förträngdes obekvämligheten av resans syfte – att besöka vår födelseplats. Tiden gick och fördrovs med olika aktiviteter tills någon ropade – "Land i sikte" – och där dök konturerna upp såsom uppstigna ur havet.

– Det är Runö –

Denna första anblick är säkert välkänd för varje Runöbo. Men vad tänkte då jag i en stund som denna? En vär-

mande, odefinierbar känsla spred sig i kroppen. Är det sant? Efter alla dessa år? Kommer jag slutligen dit jag önskat – en omöjlig tanke några år tillbaka? Såg det ut så där – som en tårta i fjärran? Många tankar rann genom sinnet i denna stund. Alla på båten verkade uppfyllda av stundens allvar.

Nåväl, vi landsteg vid Rings och möttes av Marika med blommor i händerna och Runösockor på fötterna. Med den kunnighet hon hade om ön och om det svenska språket så skulle hon lösa våra kontaktproblem med folket på ön och besvara våra nyfikna frågor. Bussen tog oss alla till de nybyggda vandrarmhemmen för inkvartering, dock fick Bergs-folket inkvartering i sin egen gård, vilket måste ha ingett en speciell hemkänsla. Ett stort tack vill jag även rikta till vår husvärd och hans fru som väl skötte om oss och såg till att vi skulle trivas.

Den första promenaden på byns huvudgata var någor trevande och försiktig. "Men vägen ser ju lika sandig ur som förr i tiden" – ropade någon. "Har då ingen förändring skett?". Jovisst hade förändringar skett, det märkte vi snart. Stengårdsgårdar var borta, vägen var omlagd, gårdar nedfallna, borta eller ombyggda, affären flyttad mm. Var befann vi oss, vems gård var det där? Detta skulle alltihop ha vållat oss problem om vi inte i vårt gäng haft min syster Ingeborg. Trots att hon vid 12 års ålder lämnade Runö hade hon en fantastisk minnesbild av byns utseende. Jag är fortfarande full av respekt för hennes kunnande som vi alla fick del av. På vår första promenad kunde vi naturligtvis inte undgå att träffa Elisabet Norrman, den enda person på ön som fanns på vår tid. Jag betraktar henne som en av de mest karaktärstypiska människor jag någonsin mött. Helt spontant tog hon fram sitt hembryggda öl och lät bleckmuggen vandra laget runt för avsmakning. Hennes minne svek inte, utan hon mindes fortfarande min mamma och oss barn. Att hennes gård såg ut som ett hembygdsmuseum vill jag gärna ge henne pluspoäng för. Vår promenad slutade i Bissa-gården, där hela gruppen samlades för gemensamma måltider. Måltiderna bestod av soppa, varmrätt och efterrätt och var goda och väl tilltagna. Länsmansfrun med sin kökspersonal har all heder av den typiska klimpsoppan och av goda höns- och köträtter.

Så kom då stunden då vi skulle besöka vår egen gård. Jag visste inte vad jag hade att vänta mig. Tidigare

hade någon sagt att gården var borta, ytterligare någon annan att gården fanns kvar föregående år. Sanningen kom att ligga mitt emellan. Boningshusen – både det gamla och pappas nybyggda hus – hade brunnit ned, men den nyare delen hade återuppslagts av hopsamlat virke, så likt originalet som möjligt, ivarje fall utvändigt sett. På tomten fanns två gamla uthus som vad jag kan minnas fanns på vår tid. Den övriga uthuslängan och ladugården var

Ringning med båda klockorna för första gången efter 46 år. Foto Lena Lorentz

borta, men vad som fanns kvar var de nu ännu mera högväxta lönnarna, några fruktträd och naturligtvis vårt dike som rann fram i tomtgränsen och efter vilket vi fått vårt namn. Genom att vägen var något omlagd och tomten förkortad där tidigare vår bastu låg, så kom jag att sakna den stora sandiga delen av tomten där Gunnar och jag tillsammans med grabbarna Österman grävde djupa sandgrottor att leka i.

Nu ställer man sig frågan: Motsvarade detta mina förväntningar? Var cirkeln slutet i och med att jag nått mitt mål? I huset bodde som sommargäster en främmande familj. Jag tyckte det var bra att fastigheten utnyttjades, men det kändes inte som vårt. Tomten däremot är ju densamma som jag tidigare trampat på och jag upplevde det som någon hoppfull glädje att åter sätta fötterna på vår gamla jord och tyckte att allt verkade vackert och positivt.

En person som besöker Runö kan på inget vis utelämnas byns största sevärdheter – kyrkorna. När dessa omnämns kan man på inget vis utelämnas namnet Thomas Lorentz. Som son till klockaren och själv organist förstår man hans känslor för den överlämnade kyrkklockan och vad som hör kyrkorna till. Thomas skyndade genast till kyrkan för

installation av klockan och för repetition inför den kommande helgmålsringningen och aftonsången. Alla stod vi på kyrkbacken väntande på resultatet av lång tids planering och förberedelse. Vädet var vackert och en stilla tystnad spred sig bland åhörarna och plötsligt kom den första klangen, först litet trevande, sedan mer och mer rytmiskt och alla vi närvarande kände i denna stund en lycka att tillsammans med Thomas få uppleva dessa första klanger som jag hoppas i alla tider skall ljuda över Runö och dess vattenomgivning. Naturligtvis har många Runöbor både praktiskt och via gåvor bidragit till kyrkklockans tillkomst och jag vill på invigningsgruppens vägnar tacka för en insats som verkligen uppskattades.

En rundvandring på kyrkogården var en naturlig upplevelse och jag var glad över att kunna lägga några enkla blommor på min morfars och mormors gravar som jag aldrig sett tidigare, men där namnskriptionen var tydlig som om den gjordes igår.

På söndagen var det gudstjänst i kyrkan med två präster och nattvardsgång och för mig något så ovanligt som vuxendop. Delar av predikan tolkades till svenska av Thomas utan någon förberedelse. Ingen tvekan om snabb och säker översättning där inte. Blev jag imponerad av detta så saknar jag ord för den kyrkosång som sjöngs av Thomas med döttrar och fru vid orgeln. De välklingande och samtränade sångerna var en del av gudstjänsten som trollband de flesta. Efter gudstjänsten ville vi ju utnyttja tiden mesta möjligt och se oss om på ön. Vi gjorde vandringar till Everkirke, till Kuns, till Holma och jag och min fru Kerstin lyckades också i kvällsregnet ta en svängom på Magasims festplats, numera halvt igenväxt, till sonen Niklas trallande valstoner. Att vi inte hade tur med vädrets makter var olyckligt, endast första dagen var fin,

Under invigningsgudstjänsten förrättades även vuxendop. Foto: Lena Lorentz

resten av tiden dränktes vi i regn. Det klassiska uttrycket, "På Runö skiner alltid solen", stämmer således inte.

Den andra intressanta och mångomtalade platsen var stranden vid Limo, där vi i storm och regn fick bada bastu och kasta oss i havet. I vackert väder måste detta vara en stor tillgång för Runö. Området är idag inte exploaterat, vilket är glädjande, men vem vet vad som händer i framtiden. Dagens frigörelseprocesser förändrar ju det mesta och även om inga planer finns idag, så behöver ju detta inte vara för evigt. Måtte alla besinna sitt ansvar och ömt vårda denna plats och dess sköna natur.

I samband med Limoturen gjorde vi även ett besök på fyrtornet – Houbjere.

Fyren på "Houbjere" var sig lik. Foto: Albert Dykström

Om något på ön var oförändrat, så var det just fyrtornet. Fyrvaktarens bostad var oförändrad bortsett från alla väderinstrument som installerats. Jag kan tro att det var trevligt att göra militärtjänsten där och bl.a springa upp och ned de 146 stegen i fyrtornet!

Cirkeln börjar nu slutas för vår tur och vädrets makter har övertagit kommandot för vår hemresa. En tredjedel var tvugna att på kvällen innan anlita helikopter, resten fick dagen därpå åka båten, en gropig och oerhört kylig resa.

När man ser helhetsmässigt på Runöbesöket så tror jag att alla deltagare ser det som en intressant upplevelse. Vars och ens inre känslor kan ej återges, men personligen var jag helt nöjd och positiv och återvänder gärna för att visa resten av familjen min födelseort. Jag tror nog att jag och alla andra föredrar en planerad helikopterresa i stället för båtresa för att få mesta smidighet i besöket, och med dessa ord vill jag säga att cirkeln åtminstone tills vidare är slutet.

Albert Dykström

**ESTLANDSSVENSKARNAS
TRADITIONELLA
HÖSTFEST**
äger i år rum
**LÖRDAGEN DEN 10 NOVEMBER
kl 18.00**

i Spårvägsrestaurangen Blåsut, Enskede, Stockholm
(T-bana Blåsut, goda parkeringsmöjligheter)

Inträde 150 kronor inkluderar mat, öl/läsk, kaffe,
musikunderhållning och dans.
Blåsut har sedvanliga restaurangrättigheter.

För musiken svarar som vanligt Bröderna Johanssons Trio.

Eftersom antalet platser är begränsat måste
förhandsanmälan göras

**senast den 5 november till SOV:s expedition,
tel 08-32 48 78 eller per brev.**

Anmälan är bindande, om inte återbud har lämnats
senast den 5 november.

Hjärtligt välkomna!

STYRELSEN FÖR SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

**RUNÖ-KVÄLL
i Markuskyrkan**

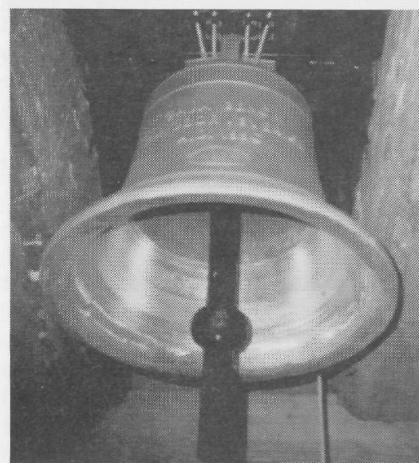
T-bana Björkhagen

**Lördagen den 6 oktober
1990, kl 16.00**

Medverkande:
KFUM-kören och solister

Kollekt till insamlingen för
orgel till Runö kyrka

Välkommen att vara med och
sjunga "Fädernas kyrka"

Runö nya kyrkklocka i närbild.
Foto: Lena Lorentz

**MEDDELANDE FRÅN
TISDAGSTRÄFFEN**

Nu blir det snart dags att
träffas igen på vår kära
träffpunkt Vikingagatan 25,
en flitens och glädjens bo-
plats där gemenskapen fro-
das och man känner sig
som syskon i en stor familj,
fast man kommer ifrån olika
svenskbygder längs Estlands
kust.

Vi fortsätter som i fjol, jämna
veckor träffas vi dagtid
kl. 13.30 och udda veckor
kvällstid kl 18.00.

Välkommen alltså tisdagen
den **2 oktober kl 13.30!**

I.A.

RUNÖ-DAGAR 1991

Enligt vad hittills är bekant blir de planerade Runö-dagarna det största evenemanget i Estlands svenskbygder under nästa år. Runö-dagarna kommer att domineras av firandet av 650-årsminnet av det sk biskopsbrevet (i vilket det för första gången nämnes att Runö beboddes av svenskar).

Förhoppningsvis kan den kyrkorgel, för vilken insamling nu pågår, också invigas vid detta tillfälle.

SOV och Runöbornas Förening önskar nu göra en intresseundersökning för chartering av en båt direkt från Sverige till Runö med inkvartering ombord och vistelse på Runö i 3 à 4 dagar. Lämplig tidpunkt är vecka 26 eller 27.

Om intresse finnes så sänd i en anmälan till SOV med följande uppgifter:

Jag/vi är intresserade av resa till Runö v:a 26 eller v:a 27 1991 (skriv bara endera veckan).

Antal personer, ort, datum, namn, adress och telefonnummer.

Anmälan insändes senast den 15 november 1990 till Svenska Odlingens Vänner, Vikingagatan 25, 113 42 Stockholm. Vill Du hellre ringa in Din anmälan går det bra på tel 08-32 48 78. Vi har färdiga formulär också för avhämtning.

STYRELSENA FÖR SOV OCH RUNÖBORNAS FÖRENING

Estlandssvensk släktforskning

Nu finns det möjlighet att bedriva släkt- och byforskning i SOV:s lokal på Vikingagatan.

Följande material finns att tillgå:

Nuckö Socken:

Folkräkningsmaterial och kyrkböcker åren 1650-1858.

Ormsö:

Folkräkningsmaterial och nattvardslängder åren 1770-1858.

Vippal - Korkis:

Folkräkningsmaterial åren 1782-1858.

Rågöarna:

Folkräkningsmaterial endast åren 1782-1816. Kyrkböcker från 1800-talet anländer senare under hösten.

Runö:

Folkräkningsmaterial åren 1782-1858.

För Runö finns maskinskrivna avskrifter och för övriga områden rör det sig om mikrofilmade originalhandlingar. Då alla utom runöhandlingarna är förda på tyska med frakturstil kan handledning behövas. Undertecknad finns tillgänglig på tisdagar mellan kl. 11 och kl. 17 vid behov av hjälp. För sådan hjälp skall tidsbeställning ske hos SOV minst en vecka i förväg. Övriga veckodagar mellan kl. 10.00 och kl. 14.30 kan forskning bedrivas på egen hand efter tidsbeställning hos SOV.

Mikrofilmssläseapparaten kan bokas för en eller två timmar i taget och avgiften är 20 kronor per användningstillfälle.

Jörgen Hedman

En vacker SOMMARBILD från ESTLANDS SVENSK- BYGDER 1990

Tack vare iordningställandet av Rosleps kyrkogård, Nuckö folkskolas jubileum, återinvigningen av Ormsö kyrka och alla Runö-resorna och invigningen av kyrkklockan där har Estland i år besökts av fler gäster av estlandssvenskt ursprung än under alla de föregående efterkrigsåren tillsammans. Och trots att videotekniken är på ohejdad frammarsch har man ännu inte glömt den vanliga kameran. På så sätt har även i sommar många sådana bilder tillkommit, som är av betydelse också för bredare kretsar.

Samfundet för Estlandssvensk Kultur utlyser härmed en fototävling för att få reda på sommarens bästa bilder. Villkoren är enkla: fotografiernas storlek skall vara minst 18x24, de skall ha tagits under sommaren 1990 i estlandssvenska bygder och senast den 30 oktober 1990 skall de nå följande adress:

Samfundet för Estlandssvensk Kultur, "Fototävling"
Box 85, 203170 Haapsalu, ESTLAND

Glöm inte att skriva din pseudonym på baksidan av varje bild samt att skicka ett slutet kuvert med samma pseudonym vilket innehåller ditt namn och adress. Vi skall göra vårt bästa för att få ihop sådana priser som gör det hela mödan värt.

Av de bästa tävlingsbidragen skall vi sätta ihop en utställning som skall visas på båda sidor om Östersjön. Ifall vi får tillräckligt många bra bilder och vår förmåga och omständigheterna tillåter det, skall vi även försöka ge ut ett litet album.

SVIBY-TRÄFFEN den 13 oktober 1990

Du har väl ej glömt att anmäla Dig? Omkring hundratalet är nästan lagom för att vi ej skall trängas i festlokalen.

Skynda på med
Din anmälan senast till den
7 oktober 1990.

I övrigt: se föregående Kustbon.

ARBETSGRUPPEN

Vår innerligt älskade

Oskar Westerman

* 18 september 1920 i Rickul
har lämnat oss
i djup sorg och saknad
Stockholm 4 juni 1990
HELGA
SUSANNE
INGRID OCH INGVALD
RONNY OCH ARJA
MELITA
Övrig släkt och vänner

*Frukta icke, ty jag är med dig;
Var ej försagd, ty jag är din Gud
Jag styrker dig, jag hjälper dig ock,
Jag uppehåller dig med min
rättfärdighets högra hand.*

Jes. 41:10

Vår käre Far
Morfar och Farfar

Konrad Treiberg

* 28 augusti 1901
† 14 maj 1990
Djupt sörjd och saknad av
GRETA och OLLE
HENRIK och INGA
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*Omsorg och kärlek
till oss alla Du gav
Ditt ljusa minne, käre Far
hos oss skall alltid leva kvar*

Vår käre

Valdemar Westerman

* 9 september 1906
† 7 juni 1990

LYDIA
Jenny och Henrik
Lars
Lena och Kennet
Birgit och Alf
Alexander
Sebastian och Rebecka
Valter och Alide
Släkt och vänner

Joh 3:16

Vår käre

Elmeri Rosén

f. Schönberg
* 8 juni 1908 i Laitse
† 22 maj 1990 i Kristdala
CHRISTINA och NILS
GUNNAR, CARIN
STAFFAN och VALENTINA
KATJA, ALEXANDRA

Vår älskade

Nils Schönberg

* 14 februari 1928
† 13 juli 1990

LINNEA
PIA och GÖSTA
Anders och Anna
ÅSA
Syskon
Övrig släkt och vänner

*Saknande hjärtan
gömma Ditt minne*

Vår älskade

Ellen Dahlberg

f. Treiberg

i Rickul 17 juni 1926
har lämnat oss i stor sorg och saknad
Sollentuna 3 juni 1990

KARL
ANITA och RONNY
med familj
ALEXANDER och ELLA
ELNA och EVALD
INGEBORG och RIKARD
Syskonbarn med familjer

*Stor var Din kärlek
God var Din själ
Tack och farväl*

Yngve Tennisberg

* 4 november 1925
† 14 juni 1990

SLÄKT OCH VÄNNER

*Du hade en dröm
om ett vackert land,
om gröna skogar och dalar
nu sover Du skönt till fågelsång
i dessa lövade salar
Där finns ingen sjukdom
och ingen strid
därför önskar vi alla
vila i frid*

Vår käre

Maria Pellmas

* 31 oktober 1908
har lämnat oss i stor sorg
och saknad
Märsta den 15 juni 1990

NILS och RAKEL
Mikael
Joakim och Anneli
MAJ-BRITT och DICK
Marie och Anders
Åsa och Håkan
Barnbarnsbarn
Syskon
Övriga släkt och vänner

*Kära lilla Mamma
nu är Din strävan slut
All oro den är borta och
Du får vila ut
För allt vi vill Dig tacka
för kärlek rik och stor
För omsorg och all möda
tack kära lilla Mor*

Vår käre, Mor, Svärmor
Farmor och Mormor

Sofia Liin

f. Timmerman

* 26 januari 1901 på Nuckö
† 15 juni 1990 i Stockholm

har lämnat oss
i ljust minne bevarad
Sven och Sylvia
Armilde och Gert
Robert och Inga-Lill
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Mitt hem är där på den
andra stranden,
Där livets timglas ej rinner ut
Och ej till avsked
man räcker handen,
Ty himlens glädje tar
aldrig slut.*

Vår käre

Meta Hamberg

f. Klippberg

* 10 juli 1916 i Rickul
har lämnat oss i djup sorg
och saknad
Uppsala 2 april 1990

JOHANNES
Jim med familj
övrig släkt och vänner

*Nu går jag bort som vinden går
varthän ju ingen vet,
och vad som bortom döden finns
förblir en hemlighet.*

Vår käre

Alexander Wiberg

* 15 januari 1902 i Rickul
har idag stilla insomnat

Nykvarn 26 juli 1990

HELGA och ARNE
Broder med familj
Släkt och vänner

*Min hälsning hör
hon kallar Dig till frid
Guds vilja gör
till slutet av Din tid
När då min röst förkunnat
sista färden
Har Du med tröst och glädje
lämnat världen*

Döda

Edla Elvira Falk,
född Appelblom den 1 juni
1928 på Ormsö
avled den 19 juli 1990
i Mjölby

Oskar Bergström,
född den 23 januari 1910
på Ormsö
avled den 21 augusti 1990
i Gustavsberg

Maria Fredriksson,
född Koblom den 11 januari
1921 på Ormsö
avled den 22 augusti 1990
i Johanneshov

Lars Lilja,
född den 29 mars 1911 på Ormsö
avled den 24 juni 1990
i Norrtälje

Bemärkelsedagar 4:e kvartalet 1990

100 år

Julie Marie Palmkron, född Hamm den 12 oktober 1890, Korkis/Vippal

99 år

Lovisa Åkerblad, född Lagman den 7 december 1891, Rickul

95 år

Lovisa Wahtman, född Stromback den 20 november 1895, Reval
Marha Gottkampff, född Blees den 23 november 1895, Rickul

94 år

Gertrud Masing, född Reichardt den 6 november 1896, Reval
Lovisa Dans, född Viberg den 9 november 1896, Rickul
Agneta Massalin, född Lundkvist den 30 november 1896, Ormsö
Alexander Tegelberg, född den 6 december 1896 Rickul

93 år

Johanna Berkman, född Viksten den 23 november 1897, Nuckö

92 år

Maria Ahlström, född Blomkvist den 29 juli 1898, Ormsö
Terese Johanna Tiisre, född den 21 oktober 1898, Rickul
August Eriksson, född den 29 oktober 1898, Reval

91 år

Agneta Vidgren, född Engdahl den 14 oktober 1899, Ormsö
Bertil Wood, född den 21 oktober 1899, Hapsal
Olga Greis, född den 9 december 1899, Rickul
Johannes Alberg, född den 23 december 1899, Rickul

90 år

Ida Marie Hallman, född den 6 december 1900, Vippal
Katarina Berggren, född Söderblom den 30 december 1900, Ormsö

85 år

Elin Vilhelmine Eriksson, född Stavas den 5 oktober 1905, Odensholm
Johan Törnblom, född den 11 oktober 1905, Ormsö
Herman Fagerström, född den 19 oktober 1905, Vippal
Inez Elisabeth Vogel, född Ihrman den 5 november 1905, Reval

Katarina Österlin, född Appelblom den 5 november 1905, Ormsö
Matilda Vikman, född Friman den 24 november 1905, Nuckö
Mathias Åkerblad, född den 6 december 1905, Rickul
Aline Grenbaum, född den 14 december 1905, Vippal
Robert Ambros, född den 15 december 1905, Reval
Johan Nordsten, född den 15 december 1905, Reval
Maria Espling, född Rosenborg den 31 december 1905, Rågöarna

80 år

Elisabet Jansson, född Luks den 26 september 1910, Rickul
Alide Engman, född den 8 oktober 1910, Rickul
Robert Eduard Mitman, född den 14 oktober 1910, Nuckö
Elfride Korjus, född Reinvald den 27 oktober 1910, Reval
Anton Tennisberg, född den 3 november 1910, Rickul
Alice Österman, född Versterholm den 5 november 1910, Rickul
Oskar Nilsson, född den 14 november 1910, Rickul
Kristina Elisabeth Södergren, född Gran den 24 november 1910, Runö
Anders Dahl, född den 15 december 1910, Ormsö
Alide Björkvall, född Brus den 31 december 1910, Nuckö

75 år

Ellen Maria Meerik, född Küün den 1 oktober 1915, Reval
Johanna Mathilda Bedman, född den 5 oktober 1915, Nuckö
Maria Lilja, född Björkman den 8 oktober 1915, Ormsö
Salme Sedman, född den 12 oktober 1915, Reval
Olga Adelheid Brun, född den 20 oktober 1915, Reval
Hans Bergström, född den 22 oktober 1915, Ormsö
Valter Kaup, född den 24 oktober 1915, Reval
Agneta Westerblom, född Andersin den 24 oktober 1915, Ormsö
Edita Koinberg, född den 31 oktober 1915, Nuckö
Gisela Beate Reuss, född Öberg den 6 november 1915, Dorpat
Katarina Hammerman, född Österberg den 9 november 1915, Ormsö
Lydia Kröndström, född Grundsten den 16 november 1915, Ormsö
Maria Stenman, född Bäckman den 19 november 1915, Ormsö/Nuckö
Katarina Söderholm, född Holm den 25 november 1915, Ormsö

Alide Brandt, född den 27 november 1915, Nuckö
Lars Stenholm, född den 8 december 1915, Ormsö
Herman Villsaar, född den 11 december 1915, Korkis/Ösel
Hilda Elfride Miron Hallberg, född den 12 december 1915, Penninge
Melita Reigna Vesterbusch, född den 18 december 1915, Rickul
Rosine Klingberg, född Borrmann den 23 december 1915, Rickul

70 år

Leida Nautras, född Blees den 26 oktober 1920, Nuckö
Armilde Elisabeth Aruvee, född Mathiesen den 31 oktober 1920, Nuckö
Maria Blomkvist, född Klasson den 3 november 1920, Runö
Helmuth Lebbin, född den 14 november 1920, Hapsal
Eva Lindkvist, född Vestersten den 17 november 1920, Reval
Felix Ambros, född den 21 november 1920, Nuckö
Oskar Pella, född den 23 november 1920, Korkis
Katarina Åkerman, född Pihl den 27 november 1920, Ormsö
Richard Bernhard Greisman, född den 1 december 1920, Nuckö
Arvid Adolf Svahn, född den 5 december 1920, Runö
Emil Anders Lundström, född den 15 december 1920, Ormsö
Jaan Alun, född den 28 december 1920, Nuckö
Helga Lindqvist, född Westerblom den 29 december 1920, Hapsal

65 år

Henrik Melin, född den 3 oktober 1925, Runö
Rafael Brunberg, född den 14 oktober 1925, Rickul
Alide Freneta Reets, född Laanes den 20 oktober 1925, Rickul
Helga Sigrid Sekobon, född den 20 oktober 1925, Nuckö
Lembit Pella, född den 24 oktober 1925, Korkis
Juta-Rut Arm, född Miil den 25 oktober 1925, Reval
Einar Brandt, född den 25 oktober 1925, Nuckö
Gunnar Georg Bergström, född den 26 oktober 1925, Ormsö
Herman Hallman, född den 28 oktober 1925, Vippal
Alfred Adolf Laning, född den 30 oktober 1925, Reval/Nuckö
Emma Elvira Weideskog, född Engdahl den 30 oktober 1925, Ormsö
Agnes Erdman, född Pella den 31 oktober 1925, Korkis

POSTTIDNING

Svenska Odlingens Vänner
Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm
ISSN XXXX-XXXX

Axel Pella, född den 31 oktober 1925, Korkis
Laine Nordbäck, född Teras den 1 november 1925, Asuküla
Karl Eduard Rosen, född den 1 november 1925, Nargö
Ida Rosalia Granberg, född Sjöman den 1 november 1925, Ormsö
Sanfrid Granberg, född den 6 november 1925, Nuckö
Lydia Agneta Selin, född Enkel den 6 november 1925, Ormsö
Fred Johannes Rönnkvist, född den 16 november 1925, Ormsö
Ellen Broman, född Linneberg den 20 november 1925, Rickul
Gunnar Berggren, född den 26 november 1925, Reval
Gunnar Hans Friberg, född den 15 december 1925, Ormsö
Harald Hilmar Hallman, född den 16 december 1925, Vippal
Axel Murman, född den 16 december 1925, Ormsö
Egel Ahlström, född den 20 december 1925, Ormsö
Dorrit Ines Dreiman, född den 20 december 1925, Reval
Ellen Elvine Lövhölm, född Gärdström den 25 december 1925, Ormsö
Meinhard Mändla, född den 28 december 1925, Korkis
Yngve Valhem Anton Besterman, född den 30 december 1925, Rickul

60 år

Lars Ivar Appelblom, född den 1 oktober 1930, Ormsö
Elin Maria Kornblom, född den 1 oktober 1930, Ormsö
Ingeborg Lilja, född den 10 oktober 1930, Ormsö
Aino Johansson, född Klanberg den 12 oktober 1930, Nuckö
Rolf Edmund Viksten, född den 16 oktober 1930, Nuckö
Lilo Reet Linneberg, född den 18 oktober 1930, Reval
Salme Kreek, född Kadanik 19 oktober 1930, Nuckö
Irene Yvonne Dagmar Suigusaar-Alexandersen, född den 21 oktober 1930, Reval
Einar Ingvald Engman, född den 21 oktober 1930, Nuckö

Meedi Romanov, född den 23 oktober 1930, Hapsal
Alide Astrid Bergström, född den 25 oktober 1930, Ormsö
Alfhild Ingeborg Nyblom, född den 26 oktober 1930, Ormsö
Anita Hallman, född den 27 oktober 1930, Nuckö
Albin Rudolf Fält, född den 29 oktober 1930, Ormsö
Karin Rut Dreiman, född den 30 oktober 1930, Reval
Raimund Ridegart Söderholm, född den 3 november 1930, Nuckö
Ottilia Aldine Gunhild Beckman, född den 5 november 1930, Ormsö
Maria Ingeborg Sandell, född den 7 november 1930, Ormsö
Yngve Herbert Blomberg, född den 11 november 1930, Rickul
Elof Ahlberg, född den 12 november 1930, Reval
Arvi Heldring, född den 15 november 1930, Rickul/Saue
Margit Gunvor Österblad, född den 21 november 1930, Reval
Lydia Elvira Thomsson, född den 22 november 1930, Ormsö
Hilja Uldine Johansson, född Granberg den 25 november 1930, Rickul
Karin Brus, född den 27 november 1930, Odensholm
Ella Dyrblom, född den 2 december 1930, Nuckö
Sven Olof Peterberg, född den 2 december 1930, Ormsö
Etel Elisabeth Stenberg, född den 5 december 1930, Ormsö
Henrik Smens, född den 7 december 1930, Runö
Helmer Ternestin, född den 11 december 1930, Helsingfors
Olof Alexander Tegelberg, född den 14 december 1930, Rickul
Elmar Manfred Stahl, född den 14 december 1930, Rickul
Sven Axel Runar Hamberg, född den 19 december 1930, Ormsö
Alfred Söderholm, född den 22 december 1930, Nuckö
Hilda Karin Hammerman, född den 24 december 1930, Ormsö
Manfred Strickman, född den 25 december 1930, Korkis
Vivi Ragnhild Blees, född den 29 december 1930, Rickul

50 år

Ingvar Alvin Alström, född den 12 oktober 1940, Ormsö
Sten Kristian Nyman, född den 16 oktober 1940, Nuckö
Inga Gunhild Heyman, född den 17 oktober 1940, Reval
Sven-Gustaf Engbusk, född den 22 oktober 1940, Nuckö
Birgit Gerda Hallman, född den 28 oktober 1940, Berlin
Heini Koppelman, född den 30 oktober 1940, Nuckö
Ingrid Eriksson, född Thomson den 31 oktober 1940, Vippal
Valie Sekobon, född den 3 november 1940, Nuckö
Ingrid Nyman, född den 6 november 1940, Nuckö
Karin Ingrid Söderkvist, född den 10 november 1940, Ormsö
Sigri Hilda Hamberg, född den 17 november 1940, Rickul
Stig Göran Sjöberg, född den 20 november 1940, Levide
Gunnar Harald Nee, född den 25 november 1940, Ormsö
Algot Erland Nee, född den 2 december 1940, Ormsö
Evald Johannes Strandberg, född den 3 december 1940, Runö
Karin Treiberg, född den 4 december 1940, Rickul
Inger Maj-Britt Ahlström, född den 5 december 1940, Ormsö
Els Kruup, född den 5 december 1940, Reval
Sigrid Telmander, född Norrman den 6 december 1940, Korkis
Artur Nurme, född den 6 december 1940, Nuckö
Tiit Nurkberg, född den 8 december 1940, Korkis
Nils Algot Hammerman, född den 11 december 1940, Ormsö
Inga-Linnea Tennisberg, född den 14 december 1940, Rickul
Inga-Britt Signe Sandell, född den 21 december 1940, Ormsö
Ulla-Britt Rönberg, född den 25 december 1940, Ormsö
Arvid Matsman, född den 26 december 1940, Nuckö
Enn Vasur, född den 26 december 1940, Reval